DEFINITIEVE VERSIE
D.D. 02-09-2026

Lokale OntwikkelingsStrategie Zuid-Hollandse Eilanden

LEADER gebied Zuid-Holland 2023-2027

1. Totstandkoming en status Ontwikkelingsstrategie 3

2. Gebiedsbegrenzing en –analyse 5

2.1 Gebiedsbegrenzing 5

2.2 Gebiedsanalyse 9

3. Strategie en doelstellingen 16

3.1 Strategie, thema's en algemene doelstellingen 16

3.2 Meetbare doelstellingen en indicatoren 22

4. Activiteitenplan 23

4.1 Uitvoering van projecten 23

4.2 Samenwerking 27

4.3 Aanjaagactiviteiten in het gebied 27

4.4 Deskundigheidsbevordering 27

4.5 Communicatie 28

4.6 Administratie 28

4.7 Meerjarenplanning 29

5. Organisatie LAG 30

5.1 Positie, taken en bevoegdheden LAG 30

5.2 Profiel en samenstelling van de LAG 31

5.3 Organisatie van de uitvoering 33

6. Financiering. 35

6.1 Begroting 35

6.2 Dekkingsplan 36

7. Beheer- en toezichtregeling (Reglement LAG) 37

7.1 Werkwijze en verantwoording LAG 37

7.2 Wijze van Openstelling 39

7.3 Beoordeling en selectiecriteria 40

7.4 Monitoring 44

7.5 Effectmeting en Evaluatie 45

BIJLAGEN 46

1. Totstandkoming en status Ontwikkelingsstrategie

Het initiatief voor het schrijven van deze Lokale OntwikkelingsStrategie Zuid-Hollandse Eilanden (LOS-ZHE)is genomen door de Landschapstafels Voorne-Putten en Haringvliet (op uitnodiging van de Provincie Zuid-Holland). De Gemeente Goeree-Overflakkee heeft het penvoerderschap op zich genomen omdat beide tafels geen rechtspersoonlijkheid zijn. In overleg met de Landschapstafels heeft de gemeente ook een extern adviesbureau in de arm genomen om hen te helpen bij het proces en het schrijven van deze ontwikkelingsstrategie. Onderdeel van het proces was ook om te komen tot een (voorlopige en definitieve) Lokale ActieGroep (LAG) samengesteld en voorgedragen door beide Landschapstafels, welke gezamenlijk zijn opgegaan in een Brede StakeholdersGroep (BSG-ZHE). Het plan, de ontwikkelingsstrategie is van de LAG en BSG.

Deze ontwikkelingsstrategie is gericht op de drie Zuid-Hollandse Eilanden: Goeree-Overflakkee, Voorne-Putten en Hoeksche Waard). Het gebied dat ligt ten zuidwesten van de stad Rotterdam en zich uitstrekt tot de grens met de Provincie Zeeland. Het gebied wordt gekenmerkt door verschillende landschappelijke eenheden (polders, duinen, strand en buitendijkse gebieden), die gescheiden en verbonden worden door de grote wateren Haringvliet en Spui. In dit landschappelijk aantrekkelijke gebied komen vele functies samen, zoals land- en tuinbouw, natuur, water, recreatie, cultuurhistorie, bedrijvigheid en wonen.

Het gebied ervaart toenemende druk op het gebied van infrastructuur, woningbouw, bedrijvigheid en recreatie door haar ligging vlakbij/tegen Rotterdam/Rijnmond/Europoort. Echter zij wil haar eigenheid graag behouden, het gebied aantrekkelijk houden voor eigen bewoners, recreanten en nieuwkomers, maar zeker ook niet stil blijven staan. Om het gebied ondanks deze toenemende druk en ontwikkelingen toch aantrekkelijk, eigen en eigentijds te houden voor de uiteenlopende functies is er voor deze ontwikkelingsstrategie een intensief traject met alle betrokken partijen in het gebied doorlopen.

In dit proces is gestart met een drietal algemene bijeenkomsten, namelijk voor de Landschapstafels Haringvliet en Voorne-Putten en een voor alle overige groepen, organisaties en belanghebbenden. Op die bijeenkomsten is tekst en uitleg gegeven over Leader (wat houdt het in, wat is de essentie, wat zijn thema's), Lokale ActieGroep (LAG), de Lokale OntwikkelingsStrategie (LOS) en het hele proces om tot een LOS en LAG te komen. Vervolgens hebben er 3 themagroepen bijeenkomsten plaatsgevonden en 3 eilandsessies. Bij al deze 6 bijeenkomsten is invulling gegeven aan de SWOT-analyse en gediscussieerd over mogelijke thema's en projecten. In deze periode is ook eerst afzonderlijk en daarna tezamen gesproken met de 4 wethouders in het gebied. Ook hierbij stond de SWOT en de thema's centraal, maar ook de samenstelling van de LAG en mogelijke bijdragen vanuit de gemeenten aan het Leader-programma.

Op basis van al deze bijeenkomst is een eerste versie van de SWOT-analyse geschreven en een eerste voorstel voor de strategie en doelen van de ontwikkelingsstrategie. Deze SWOT en Strategie/doelen zijn vervolgens opnieuw in 3 eilandsessies met alle betrokkenen besproken, verbeterd een aangevuld. Tevens is in deze ronde gediscussieerd over de omvang en samenstelling van de LAG en over de invulling van het activiteitenplan, omvang van projecten en mogelijke subsidiepercentages.

De input vanuit deze sessies is gebruikt voor het uitwerken en definitief maken van de SWOT-analyse, de Strategie en doelen van de ontwikkelingsstrategie, het activiteitenplan en het subsidiekader. Tevens is op basis van deze eilandbijeenkomsten een eerste voorstel gemaakt voor de LAG (de taken, werkwijze,

omvang en mogelijke samenstelling). Hiermee lag er een eerste versie van een bijna volledige LOS op tafel.

Deze eerste versie is vervolgens besproken met alle 4 de wethouders tezamen en op een plenaire bijeenkomst van de Brede Stakeholdersgroep (samengesteld uit de Landschapstafels, themabijeenkomsten en eilandsessies). Deze bijeenkomsten hebben geleid tot een definitief concept LOS en tot een definitief voorstel voor de samenstelling van de LAG. Dit voorstel voor de LAG is aanleiding geweest tot de instelling/oprichting van een voorlopige LAG.

Deze voorlopige LAG heeft het definitieve concept LOS nogmaals besproken en daaruit is de definitieve versie van de Lokale Ontwikkelingsstrategie voortgekomen, welke op 17 april 2023 door de definitieve LAG is vastgesteld en begin mei 2023 is ingediend bij de Provincie Zuid-Holland op basis van een openstellingsbesluit. Tevens is de definitieve versie LOS ingediend bij RVO.

Gezien het hierboven beschreven proces kunnen we vaststellen dat de totstandkoming van de LOS geheel volgens de LEADER-aanpak is verlopen; de lokale gemeenschap in de vorm van vele lokale organisaties is goed bij de ontwikkeling van de SWOT, strategie, activiteitenplan en subsidiereglement betrokken geweest alsook bij de samenstelling van de LAG.
Daarnaast zal de LAG bij de uitvoering van dit LEADER-programma de lokale bevolking, lokale groepen en bedrijven intensief blijven betrekken. In de opstartfase zullen acties uitgevoerd om alle stakeholders goed te informeren, te activeren en te ondersteunen bij het inbrengen en formuleren van initiatieven. Vanuit deze acties zal ook opnieuw worden bezien of, hoe en welke lokale stakeholders alsnog een plaats zouden kunnen krijgen in de LAG, zodat er een nog meer inclusieve samenstelling van die LAG ontstaat met betrekking tot specifieke groepen als jongeren, vrouwen en lokale groepen. Op deze manier zal er in de uitvoering van dit programma een volledige LEADER-werkwijze tot stand worden gebracht.

2. Gebiedsbegrenzing en –analyse

2.1 Gebiedsbegrenzing

Het LEADER-gebied Zuid-Hollandse Eilanden ligt ten zuiden van de Rijnmond regio en ten noorden van de Zeeuwse eilanden. Het omvat 3 eilanden (Voorne-Putten, Goeree-Overflakkee en de Hoeksche Waard) en 4 gemeenten: Voorne aan zee, Nissewaard, Goeree-Overflakkee en Hoeksche Waard. De grenzen van het Leader-gebied vallen samen met de gemeentegrenzen, dat is inclusief de grote wateren (als de Grevelingen, Volkerak, Hollands Diep, Dordtse Kil, Oude Maas en de Noordzee) die binnen die gemeentegrenzen vallen. Daarnaast wordt het gebied doorsneden door de wateren Haringvliet en Spui. Het gehele gebied kenmerkt zich door een divers landschap met aan de westkant prachtige duingebieden, in het hele gebied veel kreken en dijken, binnen- en buitendijkse natuurgebieden, dorpen en stadjes en een gevarieerd landbouwgebied bestaande uit akkerbouw, veeteelt en (glas)tuinbouw. Door het diverse landschap, de ligging nabij grote stedelijke concentraties en de ligging aan zee en grote wateren vervult de regio een grote diversiteit aan functies. De belangrijkste functies zijn: landbouw, natuur en recreatie & toerisme. Hierop wordt hieronder per eiland apart verder ingegaan. Daarnaast vervult het hele gebied, door zijn ligging ook een belangrijke functie op het gebied van water (berging, afvoer en kwaliteit). Tenslotte heeft het gebied uiteraard ook een belangrijke woon- en werkfunctie.

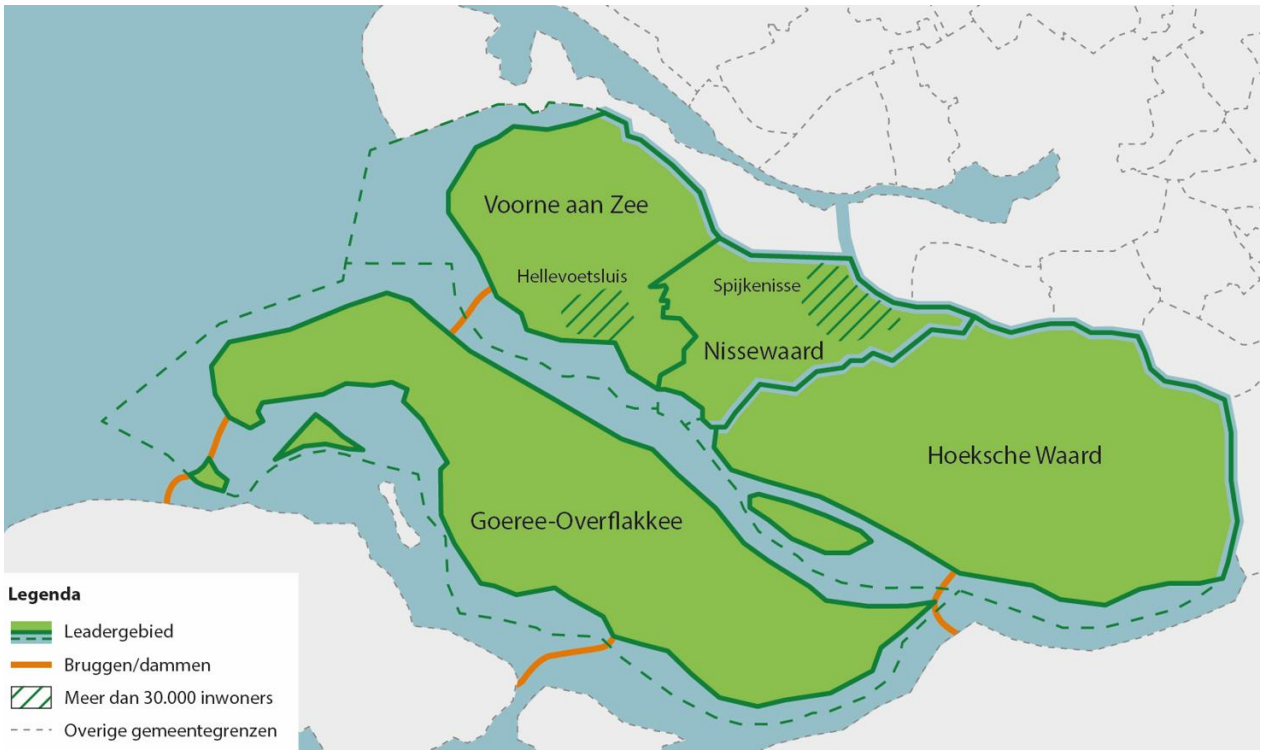

Kaartje Zuid-Hollandse Eilanden

De ZH-eilanden hebben in totaal een kleine 300.000 inwoners (zie tabel 2.1.1). De bevolkingsomvang van het gebied zal de komende jaren naar verwachting licht toenemen. In sommige, meer perifere delen wordt lichte krimp verwacht, zoals in delen van Goeree-Overflakkee en in de Hoeksche Waard. In Nissewaard en aan de noordkant van de Hoeksche Waard wordt lichte groei verwacht en de gemeente

Voorne aan Zee wordt een stabilisatie van de bevolkingsomvang verwacht. De meeste mensen wonen in de grotere kernen zoals Spijkenisse, Hellevoetsluis, Brielle en Oud-Beijerland. De rest van de bevolking woont hoofdzakelijk in één van de kernen die verspreid over het gebed liggen. In lijn met de landelijke trend is er in grote delen van het gebied sprake vergrijzing en ontgroening.

Hoewel alle 4 gemeenten meer dan 30.000 inwoners hebben zijn zij toch, als regio, aangewezen als LEADER gebied. De reden hiervoor is dat alle gemeenten een groot oppervlak en een groot buitengebied hebben. Daarnaast maken de 4 gemeenten gezamenlijk onderdeel uit van meerdere gebiedsprocessen (zie krachtenveldanalyse in par. 2.2.3) en nemen ze gezamenlijk (mede) verantwoordelijkheid voor de uitvoering van diverse programma's. Vanwege het gegeven dat de kernen Spijkenisse (onderdeel van de gemeente Nissewaard) en Hellevoetsluis (onderdeel van de gemeente Voorne aan Zee) meer dan 35.000 inwoners hebben, maken zij geen onderdeel uit van het Leader-gebied. De 'binnen de bebouwde kom'-gebieden van Spijkenisse en Hellevoetsluis vormen de geografische grens van de gebieden die vallen buiten het Leader-gebied. Deze kernen zijn apart gemarkeerd op kaartje 2.2.1.

Bevolkingsomvang gemeenten (per 1-1-2022, bron: CBS)	
Hoeksche Waard	88 715
Nissewaard	86 332
Voorne aan Zee	73 238
Goeree-Overflakkee	51 051
Totaal	**299 336**

Tabel 2.1.1 Demografische kenmerken

De naastgelegen stad Rotterdam en de hele Rijnmond regio maken uiteraard geen onderdeel uit van dit LEADER-gebied, maar natuurlijk heeft deze regio wel een grote invloed op de ZH-eilanden. Met uitzondering van Goeree-Overflakkee, geldt voor alle gemeenten in het LEADER gebied dat zij nauw verbonden zijn met de regio Rotterdam. De ontwikkeling die de stad doormaakt heeft direct effect op het LEADER gebied. De economische groei in de stad heeft zijn weerslag op de vraag naar woningen en voorzieningen (met name recreatievoorzieningen). De bevolkingssamenstelling van grote kernen, maar ook van kleinere dorpen, verandert hierdoor. Bovendien heeft de overloop vanuit de stad effect op de beschikbare ruimte voor agrariërs en natuurontwikkeling. Nieuwe bedrijven die verweven zijn met de Rotterdams havens (Europoort) zijn op zoek naar ruimte om zich te vestigen en het gebied krijgt een steeds belangrijkere functie als uitvalsbasis voor recreatie. Deze interactie met de stad speelt een grote rol in de ontwikkeling van het gehele aangrenzende LEADER gebied. Samenwerking met en inspelen op de kansen, die de gunstige ligging ten opzichte van de stad Rotterdam met zich meebrengt, is daarom cruciaal voor een effectieve strategie van deze regio.

In deze strategie worden geen concrete relaties gelegd met andere LEADER gebieden, hoewel deze er in de directe omgeving wel zijn (namelijk de Leader-gebieden Alblasserwaard-Vijfherenlanden en Zeeland). Echter door natuurlijke barrières (groot water) en infrastructuur zijn er nauwelijks functionele relaties met deze gebieden. Niettemin wordt in het activiteitenplan (zie hoofdstuk 4) wel voorzien in gesprekken en bezoeken aan die gebieden. Dit zou kunnen leiden tot gezamenlijke activiteiten en/of projecten.

2.1.1 Gebiedskarakteristiek Hoeksche Waard

De Hoeksche Waard heeft een oppervlakte van 32.369 ha, waarvan 26.854 land en 5.515 water. Het aantal inwoners is bijna 89.000, waarvan de meesten in de veertien dorpen en vele buurtschappen. Alleen Oud-Beijerland kan met ca 25.000 inwoners als een wat grotere kern gedefinieerd worden. Verwacht wordt dat de bevolking in de komende decennia licht zal groeien met ca 4.500 inwoners.

De Hoeksche Waard wordt gekenmerkt door historische vaak beboomde dijken rond alle 55 polders en door natuurlijk gevormde binnenbedijkte krekenstelsels, waarvan de meeste rond de eeuwwisseling hersteld en met elkaar verbonden zijn. De grotere natuurgebieden bevinden zich vooral buitendijks aan de randen (gorzen en oeverlanden) van het eiland en binnendijks m.n. in de polder het Oudeland van Strijen en langs de Binnenbedijkte Maas. Bijzonder is het aparte natuureiland Tiengemeten met het bezoekerscentrum van Natuurmonumenten, twee musea, een herberg met kleine natuurcamping en diverse voor logies herbestemde historische panden.

De Hoeksche Waard is sterk agrarisch qua karakter, met overwegend akkerbouw. Het agrarisch natuurbeheer is een sterk onderdeel. Bijna 1/3 deel van alle agrarische bedrijven doen mee met het agrarisch natuurbeheer. De werkgelegenheid in de Hoeksche Waard is relatief laag (739 banen per 1.000 personen beroepsbevolking) en bevindt zich voornamelijk in de sectoren handel en industrie/energie, maar ook in kleinere sectoren als bouw en landbouw. Hoewel er ook inkomende pendel is, werkt maar liefst 57% van de werkzame beroepsbevolking buiten de eigen gemeente (en vooral in Rotterdam en de rest van de Rijnmond-regio).

Vanwege het beperkte aanbod mbo-onderwijs en het ontbreken van hoger beroepsonderwijs is er sprake van een duidelijk negatief migratiesaldo voor de groep 20-24 jarigen. Onbekend is hoeveel uitverhuizers er later terugkeren. Wel is duidelijk dat de Hoeksche Waard aantrekkelijk is voor gezinnen met kinderen: de saldi in de leeftijdsgroepen 30-39 en 0-14 zijn jaarlijks positief.

2.1.2 Gebiedskarakteristiek Voorne-Putten

Voorne-Putten heeft een oppervlakte van ca. 27.361 ha, waarvan ca. 19.507 ha land en ca. 7.854 ha water. Het aantal inwoners is bijna 160.000, waarvan de meesten in Spijkenisse (ca. 72.500) en Hellevoetsluis (ca. 39.300) wonen. Verder liggen er 8 dorpen verspreid in het gebied. Verwacht wordt dat de bevolking in de komende decennia licht zal groeien maar minder sterk dan gemiddeld in Zuid-Holland.

Voorne-Putten is een bijzonder eiland in de zuidwestelijke delta. De directe ligging van het gebied aan het industriële havencomplex en aan het stedelijk gebied van Rotterdam heeft in de loop van tijd niet alleen de vorm van het eiland bepaald, maar zorgt ook voor een bepaalde dynamiek en druk op Voorne-Putten. Veel mensen die in het gebied wonen, werken in (de havens van) Rotterdam. De land- en tuinbouw en toerisme-recreatie zijn belangrijke economische motoren in het gebied. Daarnaast is Voorne-Putten met het duinengebied, de groene recreatiegebieden, de historische stadjes (Hellevoetsluis en Brielle) en dorpen aan de Bernisse, de rust en het overweldigende deltalandschap een aantrekkelijk recreatiegebied. De hoofdkarakteristiek van Voorne-Putten is een bijzonder landschappelijk gebied met vier hoofdlandschappen: de randen met het duinenlandschap, het waterlandschap met buitendijkse natuur, de grote groenstructuren en daartussenin het open agrarische polderlandschap. Het ‘binnen -landschap’ bestaat niet alleen uit de open poldergebieden, maar ook uit netwerken van water, dijken en routes die dit landschap dooraderen.

In de regio Voorne-Putten is het percentage laagopgeleiden in de beroepsbevolking hoger dan gemiddeld in Zuid-Holland. Het aandeel laagopgeleiden in de beroepsbevolking daalt wel. Het aandeel middelbaar en hoogopgeleiden neemt daarentegen toe. De groei van het aantal middelbaar opgeleiden is vergelijkbaar met Zuid-Holland, maar de groei van het aantal hoogopgeleiden is lager dan Zuid-Holland.
Qua werkgelegenheid is Voorne Putten erg afhankelijk van werkgelegenheid elders. Deze afhankelijkheid is de laatste jaren toegenomen. Hierbij past een sterk negatief pendelsaldo: ongeveer twee derde van de beroepsbevolking werkt buiten Voorne-Putten, waarvan circa de helft in Rotterdam. De werkgelegenheid op Voorne-Putten is vooral gedaald in de sectoren vervoer en de bouw. De industrie en de horeca zijn er qua werkgelegenheid in de afgelopen vijf jaar als enige sectoren op vooruit gegaan. De groot-en detailhandel verschaffen de meeste werkgelegenheid op Voorne-Putten, gevolgd door de gezondheids-en welzijnszorg.

2.1.3 Gebiedskarakteristiek Goeree-Overflakkee

Goeree-Overflakkee is met een totale oppervlakte van 42.235 hectare een grote gemeente in vergelijking met andere gemeenten in Nederland. De gemeente telt 14 woonplaatsen en is in 2013 bij een gemeentelijke herindeling ontstaan. Een relatief groot deel van de gemeente bestaat uit oppervlaktewater, terwijl 62% van de oppervlakte bestaat uit land.

Het eiland Goeree-Overflakkee is een duidelijk afgebakend gebied met een sterke eigen identiteit. Door de geïsoleerde positie die het eiland lange tijd kende heeft zich een eigen economie en sociale structuur ontwikkeld. Voor de beleving van het eiland speelt de omlijsting door de deltawateren met hun grote schaal en maat en open karakter een belangrijke rol. Het natuurlijke en dynamische karakter van het buitendijks gebied, in sterk contrast met het rationele, agrarische polderlandschap, versterkt het onderscheid tussen binnendijks en buitendijks gebied.

Goeree-Overflakkee is met 51.051 inwoners een gemeente met een dun bevolkt gebied. De huishoudens zijn relatief groot: ze bestaan gemiddeld uit 2,3 personen. Er zijn in Goeree-Overflakkee veel kinderen tot 15 jaar oud (16%) en 65-plussers (22%). De totale bevolking neemt in de periode tot 2030 af met ongeveer 1,5%. Desondanks is er een sterke groei te verwachten van met name het aantal 65-plussers. Het aantal jongeren van 0-17 jaar en het aantal 18-64-jarigen zal afnemen.

Volgens de meest actuele gegevens zijn er in totaal 4.820 bedrijfsvestigingen gelegen in Goeree-Overflakkee. Dat zijn er veel vergeleken met het gemiddelde op gemeenteniveau. De meeste bedrijfsvestigingen zijn in de sectoren ‘nijverheid en energie’, ‘handel en horeca’ en in de ‘zakelijke dienstverlening’. Daarna komen de sectoren ‘landbouw’ en ‘cultuur, recreatie en overige diensten’.

2.1.4 Gemeenschappelijkheid van de 3 eilanden

In de deelparagrafen hierboven zijn de drie eilanden afzonderlijk beschreven en worden vooral de verschillen geduid. Echter de drie eilanden hebben ook grote overeenkomsten, gezamenlijke opgaven en samenwerking. De karakteristieke functies van de gebieden versterken elkaar en de eilanden hebben elkaar nodig om lokale en regionale ambities te realiseren. De gemeenschappelijkheid zit vooral in het belang van landbouw, recreatie en natuur, maar ook in de positionering ten opzichte van de Rijnmond-regio en de effecten die dit heeft op de eilanden. De Zuid-Hollandse Delta is immers een ‘schakelgebied’ is tussen stad en land. Door die positie en wegens de gezamenlijke opgaven is er in de laatste 10 jaar een

sterke samenwerking tot stand gekomen. Die zien we niet alleen terug op bestuurlijk vlak, maar ook bij maatschappelijke organisaties als landbouworganisatie, natuurclubs en toeristische ondernemers. Zowel vanuit het bestuurlijk kader als vanuit het maatschappelijk middenveld zijn er daardoor samenwerkingsprogramma's ontstaan, zoals de Regiodeal en de Landschapstafel Haringvliet. Onlangs is ook gezamenlijk het Ambitiedocument 'Wij zijn De Zuid-Hollandse Delta' opgesteld, welke door de raden van de gemeenten op de Zuid-Hollandse Eilanden goed is ontvangen. Hierin geven de Zuid-Hollandse eilanden richting aan hun kernambities en enkele cruciale randvoorwaarden om de potentie van hun gebied te benutten, tegen het licht van de maatschappelijke opgaven waar zij voor staan.
Met dit Leader-programma kunnen en zullen we die gemeenschappelijkheid en samenwerking verder versterken door prioriteit te geven aan eiland-overstijgende projecten. Dit is vormgegeven bij de beoordeling en selectie van projecten (zie bijlage). Voorts komt de gemeenschappelijkheid en samenwerking ook goed tot uiting in de samenstelling van de LAG, waarin alle eilanden (en bestuurders) gelijkelijk vertegenwoordigd zijn

2.2 Gebiedsanalyse

In de sub-paragraaf hieronder worden de ontwikkelingsbehoeften en mogelijkheden van het gebied beschreven aan de hand van een SWOT-analyse. In deze analyse worden vier onderwerpen behandeld: economie, wonen & leven, toerisme & recreatie, landbouw, water & bodem en natuur & landschap. Vanuit deze analyse wordt in sub-paragraaf 2 het ontwikkelingsperspectief voor de ZH-eilanden. In de derde sub-paragraaf wordt de gebiedsanalyse aangevuld met een krachtenveldanalyse.

Per eiland kunnen er nadrukkelijke verschillen zijn binnen benoemde zaken binnen de SWOT. Daar waar dat speelt zal dat ook benoemd worden.

2.2.2 Ontwikkelingsperspectief

Uit de SWOT analyse komt naar voren dat het er voor Leader-gebied Zuid-Hollandse Eilanden volop ontwikkelingskansen op diverse beleidsterreinen, onderwerpen of thema's aanwezig zijn. Voor het uitwerken van een adequate ontwikkelingsstrategie is het daarom noodzakelijk om niet alleen te kijken naar de mogelijkheden binnen de afzonderlijke beleidsterreinen. Er zal ook rekening gehouden moeten worden met ontwikkelkansen die strijdig met elkaar (kunnen) zijn. Daarom moet er bovenal gezocht worden naar een cross-sectoraal maatregelenpakket waarmee het mogelijk wordt om op de grootste behoeften in te spelen en de belangrijkste uitdagingen aan te gaan, waarbij plattelandsontwikkeling in brede zin het overkoepelende thema is.
Het ontwikkelingsperspectief voor de Zuid-Hollandse Eilanden wordt aan de hand van vier pijlers inzichtelijk gemaakt. Deze vier pijlers, die hieronder kort benoemd worden, worden in hoofdstuk drie verder uitgewerkt aan de hand van doelen en maatregelen passend in een cross-sectorale aanpak.
De 4 pijlers sluiten goed aan op de 3 specifieke LEADER-thema's naast plattelandsontwikkeling. Deze 3 thema's zijn: klimaat, duurzame ontwikkeling/beheer water en milieu en bescherming biodiversiteit. Het overkoepelende thema 'plattelandsontwikkeling' komt waar het landbouw betreft sterk terug in pijler 1 en waar het andere aspecten betreft ook in de overige pijlers; het specifieke thema klimaat komt terug in pijler 4 en de beide andere specifieke thema's in pijler 3. In hoofdstuk 3 wordt de aansluiting van de pijlers op alle thema's nader toegelicht.
Er is gekozen voor 4 pijlers, die niet 1-op-1 aansluiten bij de 4 Leader-thema's, maar iets anders verwoord zijn. De reden hiervoor is de clustering die gemaakt is door stakeholders in het gebied op basis van een brede SWOT-analyse. Met de 4 gekozen pijlers wordt daarmee beter aangesloten op die SWOT-

2.2.1 SWOT Analyse

Economie - Wonen - Leven

Sterkten:

- ***Stad en Platteland dicht bij elkaar***: In het gebied kun je wonen in een rustige, landelijke omgeving met de voorzieningen van de stad (Rotterdam) en werkgelegenheid nabij. Tegelijkertijd hebben de bewoners van het stedelijk gebied een aantrekkelijk landelijk uitloopgebied in de directe nabijheid.
- ***Grote Maatschappelijke betrokkenheid***: Er is veel bereidheid tot samenwerking en een actief verenigingsleven en maatschappelijk middenveld.
- ***Ruimte, Open landschap***: Door de grote hoeveelheid open landschap en de aanwezigheid van veel water, is er een gevoel van 'ruimte' waar de mensen zich thuis voelen. In combinatie met moderne en karakteristieke historische kernen biedt het gebied veel op het gebied van wonen.
- ***Werkgelegenheid:*** In het gebied (toerisme, landbouw) en aan de noordrand (haven, industrie) is veel werkgelegenheid; daarom weinig werkloosheid.
- ***Eilandgevoel:*** Dit gevoel maakt het gebied aantrekkelijk voor mensen die willen onthaasten en op zoek zijn naar een rustige plek om te wonen/werken

Zwakten:

- ***Bereikbaarheid***: De Zuid-Hollandse Eilanden zijn per OV minder goed bereikbaar. Dit geldt in sterkere mate voor GO.
- ***Verkeersinfrastructuur voldoen niet aan behoefte***: De kwaliteit en aard van de verkeersinfrastructuur op veel plaatsen voldoet niet. Het vele forensenverkeer in combinatie met toeristisch-recreatief verkeer levert conflictsituaties en overbelasting (van dijkwegen) op.
- ***De industriële uitstraling***: Vooral op Voorne-Putten is de industrie op de achtergrond permanent 'aanwezig' en dat geeft een gevoel van 'drukte'. Dit beeld is niet uitnodigend. Ook uit oogpunt van gezondheid (luchtkwaliteit: stikstof, fijnstof) heeft de nabijgelegen industrie een negatief effect.
- ***'Eilandgevoel:*** Wonen op een eiland suggereert dat de bereikbaarheid van gebieden veraf moeilijk is en lange reistijden nodig zijn.
- ***Leefbaarheid kleine kernen:*** Voorzieningen in kleine kernen zijn verouderd of afwezig waardoor kwaliteit en leefbaarheid kernen onder druk staat.
- ***Stedelijk uitloopgebied***: Eigen inwoners missen stedelijk uitloopgebied en mogelijkheid om 'een rondje om het dorp' te lopen. Vooral in de HW.

Kansen:

- ***Wonen nabij groot stedelijk gebied***: De economische activiteit in de Rijnmond-regio zorgt voor veel werkgelegenheid. Omdat de regio deze werknemers in beperkte mate kan voorzien van ruime, aantrekkelijke woningen liggen hier kansen voor randgemeenten. Met name jonge gezinnen zijn op zoek naar ruime en betaalbare eengezinswoningen in de nabijheid van voorzieningen (scholen, winkels, etc.) en met goede verbindingen.
- **Ontsluiten en verbinden:** verbeteren van verbindingen over land en water van-naar en in het gebied. Het betreft wandel- en fietspaden en wegen.
- ***Onderwijs***: Verbinden van ondernemers met MBO's om passend personeel op te leiden (mede vanwege het wegtrekken van veel jongeren).

Bedreigingen:

- ***Druk vanuit stedelijke gebieden***: Vanuit de noordrand is er stedelijke druk op het gebied wat betreft industrie en wonen. Het gebied als 'speeltuin' voor de stad. Meer bebouwing beïnvloedt het gevoel van rust en ruimte in negatieve zin en tast het open karakter van het gebied aan.
- ***Vergrijzing:*** Veel jongeren verlaten het gebied en trekken naar de stad (Rotterdam) waardoor het gebied vergrijst. Hierdoor wordt de levendigheid in dorpen aangetast, staan voorzieningen onder druk, ontstaat er een personeelstekort en past de woningvoorraad niet bij de vergrijzende populatie.
- ***Voorzieningenniveau kleine kernen***: Het voorzieningenniveau in dorpen loopt terug waardoor leegloop dreigt en leefbaarheid onder druk staat.

Toerisme - Recreatie

Sterkten:

- ***Diversiteit landschap/gebied:*** Het diverse landschap en de karakteristieke historische kernen maakt het gebied aantrekkelijk voor toeristen
- ***Fiets-, wandel- en ruiterpaden:*** In het gebied ligt een netwerk van fiets-, wandel- en ruiterpaden waardoor veel plaatsen (goed) bereikbaar zijn.
- ***(Vaar)Water en Zee:*** Het gebied wordt omringd door 'groot water' en er zijn kreken en waterlopen die voor de actieve en passieve (water)recreant bereikbaar zijn. De zee biedt een extra dimensie voor de actieve (surfers, zwemmen, varen, wandelen) en de passieve recreant (terras, zonnen).
- ***Kusttoerisme***: De kuststrook van GO en VP is sterk ontwikkeld en biedt veel toeristisch-recreatieve mogelijkheden voor verblijf en vermaak.
- ***Organiserend vermogen sector:*** Op GO en VP is de sector goed georganiseerd met (marketing)organisaties. In de HW is dat niet het geval.

Zwakten:

- ***Ontbreken profiel-imago:*** Er is geen eenduidig profiel of imago voor grote delen van het gebied. De bekendheid van (delen van) het gebied bij potentiële bezoekers en ondernemers is beperkt en daardoor onderbenut.
- ***Aansluiting met achterland:*** De kustgebieden van GO en VP worden met name in de zomer erg druk bezocht. Er is weinig verbinding en samenwerking met en aandacht voor het achterland (incl. HW) mede door te weinig uitnodigende routes met belevingselementen en bezoekobjecten.
- ***Organiserend vermogen sector:*** In de HW ontbreekt een toeristisch-recreatief platform om de plannen te ontwikkelen en tot uitvoering te brengen.
- ***Voorzieningenniveau dorpen (aan het water):*** In dorpen in het landelijk gebied en aan het water neemt het voorzieningenniveau af (winkels, horeca) waardoor de (water)recreanten deze dorpen gaat mijden.
- ***Bereikbaarheid van waterranden:*** Op veel plaatsen zijn de waterranden onbereikbaar voor de recreant.
- ***Fiets-, wandel- en ruiterpaden:*** Het onderhoud van het netwerk van fiets-, wandel- en ruiterpaden is benedenmaats, bewegwijzering ontbreekt regelmatig. Netwerk is in de Hoeksche Waard onvoldoende. Meeste routes vallen samen met gemotoriseerd verkeer.

Kansen:

- ***Groei toerisme:*** Het gebied is aantrekkelijk voor toerisme, groei is mogelijk, maar spreiding is wenselijk
- ***Gezamenlijke promotie:*** Het gebied biedt voldoende potentie om de ZHE gezamenlijke te gaan promoten.
- ***Versterken diversiteit en basisvoorzieningen:*** Er is behoefte aan meer diversiteit aan voorzieningen (luxere huisjes, camperplaatsen, afmeerplaatsen, recreatie bij de boer, streekproducten), basisvoorzieningen in het landschap (rustpunten, bankjes, infoborden, etc.) en ontsluiting klein erfgoed.
- ***Verbinden gebieden via land en water:*** verbinden van kustgebieden met achterland door middel van goede herkenbare routes (door natuur en agrarische gebieden) kan achterland impuls geven. Ook het verbinden van eilanden via waterroutes en vaarverbindingen.
- ***Verduurzamen:*** De sector kan inspelen op verduurzaming door allerlei maatregelen. Kan positieve bijdrage leveren aan imago van het gebied.
- ***Routestructuren:*** Met beter beheer en onderhoud kan het al bestaande netwerk van fiets-, wandel- en ruiterpaden beter benut worden.
- ***Bereikbaarheid water***: Op alle eilanden zijn mogelijkheden om het water beter bereikbaar te maken voor zowel eigen inwoners als recreanten.

Bedreigingen:

- ***Stilstand is achteruitgang:*** Er is in delen van het gebied sprake van weinig (kwalitatieve) vernieuwing van het aanbod, terwijl recreanten in toenemende mate kwaliteit willen én 'vermaakt willen worden'.
- ***Verkeersdrukte en -veiligheid:*** Wandelaars en fietsers voelen zich vaak onveilig door de drukke wegen waarover zij moeten fietsen en wandelen. Zij moeten veelal gebruik maken van reguliere wegen waar veel landbouw en autoverkeer rijdt. Vrijliggende paden zijn een oplossing.

- ***Regel en wetgeving:*** Duurzaamheidseisen (stikstofproblematiek, Kaderrichtlijn Water, etc.) kan ontwikkeling en groei van de sector afremmen.
- ***Bereikbaarheid:*** Doordat het aantal brugopeningen van de Haringvlietbrug afneemt, zal de watersport op het Haringvliet onder druk komen te staan. In hoogseizoen en vakantieperiodes kan de bereikbaarheid over de weg ook in toenemende mate een probleem zijn.
- ***Toeristische drukte:*** De kop van GO en Voorne wordt in de zomer (te) veel toeristische druk gevoeld waardoor natuur en bewoners 'overbelast' raken.
- ***Noordzeekust***: Door de aanzanding van de kust van Voorne, vermindert de getijdewerking. Hierdoor verandert niet alleen de kustlijn en de strandbeleving (minder branding merkbaar), maar ook het voorliggende zeegebied en het achterliggende duingebied (met mogelijke effecten).

Natuur - Landschap

Sterkten:

- ***Gevarieerd landschap en diverse natuur***: De 3 eilanden worden gekenmerkt door een divers landschap bestaande uit stranden, bos, zee, duinen, polders, deltanatuur (buitendijks), kreken en dijken. Hierdoor is ook de natuur zeer gevarieerd en de biodiversiteit groot.
- ***Terugkeer getijden in Haringvliet***: het Haringvliet is niet alleen een verbindend element tussen de 3 eilanden, maar door het Kierbesluit komt er enige getijdewerking terug in het gebied. Dit leidt tot een geleidelijke overgang van zoet naar zout water, hetgeen een positief effect heeft op de waterkwaliteit, natuur en biodiversiteit. Ook de vismigratie wordt bevorderd.
- ***Voordelta***: De aanzanding van de Voordelta is een voorbeeld van een interessante ontwikkeling. Spontane processen van opbouw en afbraak, slik-, strand- en duinvorming in alle stadia worden waargenomen. Uniek voor Nederlands sinds de afsluiting van de meeste zeegaten.
- ***Natura2000***: ca. 90% van de natuurgebieden op de ZH eilanden is Natura2000 gebied.

Zwakten:

- ***Groot recreatiegroen:*** Hoewel vooral Voorne-Putten relatief veel groot recreatiegroen heeft, ontbreekt dit grotendeels in de Hoeksche Waard.
- ***Verbindingen tussen natuurgebieden***: De natuur is op alle eilanden erg versnipperd, goede, robuuste verbindingen ontbreken, zeker binnendijks.
- ***Overgangen zoet/zout***: Deze zijn in veel gevallen te hard (1 dijk), niet zacht/geleidelijk. Dit wordt veroorzaakt door te weinig binnendijkse natuur.

Kansen:

- **Ontwikkeling en verbinding**: De belangrijkste kans voor natuur is het aanleggen van meer verbindingszones en het aanbrengen van samenhang in natuurontwikkeling zodat er een meer robuust geheel ontstaat. Hierbij moet bijzondere aandacht uitgaan naar herstel van zout-zoet gradiënten.
- **Landschapselementen creëren:** Om het landschap nog mooier te maken, maar ook de biodiversiteit te verhogen ligt er een grote kans in het planten van meer bomen/bos en het aanleggen van heggen/hagen aanplanten met streekeigen soorten, incl. het toevoegen van meer erfbeplanting.
- **Biodiversiteit bevorderen**: Door (kreek)oevers natuurvriendelijker te maken, sloten/waterlopen te verbreden en daarlangs bufferzones aan te leggen wordt de biodiversiteit vergroot. Datzelfde geldt voor het inzaaien van spuitpaden, waterkeringen, dijken, wegbermen en bloemrijke akkerranden en meer natuurvariatie in recreatiegebieden.
- ***Natuurinclusieve landbouw***: Waar de landbouw nabij Natura 2000-gebieden zich moet aanpassen, is er veel ruimte voor natuurinclusieve landbouw, voedselbossen en pluktuinen, en de aanpassing van waterpeilen.
- ***Natuurinclusief toerisme***: Op terreinen van recreatie-ondernemers is winst te behalen, bijvoorbeeld met streekeigen beplanting en afvalwaterbeheer.
- ***Landbouwinclusieve natuur***: In zones aangemerkt als natuurgebied zijn landbouwactiviteiten soms ook mogelijk.

Bedreigingen:

- ***Afname kwaliteit natuur en landschap***: Door vervuiling, monoculturen, stikstofdepositie, toename infrastructuur en bebouwing en verrommeling (bv zonneweiden en windmolens) blijft de afname van biodiversiteit, landschappelijke kwaliteit en kwetsbaarheid van natuurgebieden een zorg.

Landbouw – Water - Bodem

Sterkten:

- ***Gunstige omstandigheden voor de landbouw***: Door de centrale ligging tussen steden (veel consumenten), goede infrastructuur en de goede, vruchtbare landbouwgrond levert deze sector veel op. De goede (verwerkings-)bedrijven rondom de landbouw dragen daar ook aan bij.
- ***Diversiteit landbouw***: Op de ZH-eilanden vinden we veel verschillende vormen van landbouw: groot- en kleinschalig, akkerbouw, veeteelt, (glas)tuinbouw en fruitteelt (en visserij). Dit hangt samen met de geomorfologie en bodemgesteldheid.
- ***Ondernemend vermogen***: De agrariërs zijn creatief en innovatief, dat komt o.m. tot uiting in diversiteit van teelten/producten, nevenactiviteiten in recreatie, korte ketens (boerderijwinkels), bijdrage aan natuur(beheer), zorg en educatie. Daarnaast is ook het organiserend vermogen goed en sterk.

Zwakten:

- ***Grond wordt schaars en duur***: Door de toenemende verstedelijking en aanleg van infrastructuur, maar ook door natuurontwikkeling en klimaatmaatregelen, neemt de hoeveelheid beschikbare landbouwgrond af, waardoor de grond steeds duurder wordt.
- ***Nieuw beleid***: Door het nieuwe stikstofbeleid, uitvoering Kaderrichtlijn water en strengere maatregelen ten behoeve van natuur, water- en bodemkwaliteit komt de gangbare praktijk onder druk te staan.
- ***Luchtkwaliteit***: De luchtkwaliteit wordt o.a. negatief beïnvloed door de industriële activiteiten in Europoort.
- ***Bodemkwaliteit***: De bodemkwaliteit hangt nauw samen met het waterbeheer. Het peilbeheer is nu niet optimaal om bijvoorbeeld verzilting tegen te gaan.
- ***Waterkwaliteit***: De toename van plaagplanten (algen en wieren) vormt een probleem voor alle sectoren. De opgave voortkomend uit Kaderrichtlijn water zal alle sectoren raken, zowel bij voortzetting huidige activiteiten als bij toekomstige ontwikkelingen.
- ***Waterkwantiteit***: Op dit moment is er niet jaar rond voldoende zoetwater beschikbaar.
- ***Beschikbaarheid gekwalificeerd personeel:*** Deze neemt af door algemene trends, maar op de eilanden sterker door ontgroening en vergrijzing.

Kansen:

- ***Voortgaande innovatie en diversificatie:*** Diverse innovaties kunnen nader onderzocht worden, zowel op het gebied van nieuwe teelten (lisdodde, vlas, tarwe) en productiewijzen (bv. bokashi, strokenteelt), als wat betreft toevoegen van waarde aan producten en diensten.
- ***Samenwerking en kennisdeling:*** Meer winst is ook te behalen op het gebied van samenwerking, zowel binnen de sector als met andere sectoren (natuur, recreatie, energie). Verdergaande kennisdeling is nodig, middels cursussen, workshops, demonstraties, ed.
- ***Medegebruik agrarische gronden:*** Door (delen van) agrarische grond in te zetten voor natuur/biodiversiteit (bloemrijke akkerranden), recreatie (wandelpaden langs kreken en sloten) en klimaatmaatregelen (waterretentie, energie-opwekking) kan de sector gederfde inkomsten compenseren.
- ***Toevoegen van nevenfuncties en diensten:*** Voor agrariërs liggen er ook mogelijkheden om nevenfuncties en diensten toe te voegen aan hun bedrijf om het zo rendabel te houden. Mogelijkheden zijn: boerderijwinkels, agrotoerisme, zorg ed.
- ***Waterbalans:*** Het herstellen van jaarrond voldoende zoet water voor alle sectoren.

Bedreigingen:

- ***Voorgaande gronddruk:*** Deze leidt niet alleen tot minder beschikbare grond, maar ook tot hogere prijzen, onder druk staande bedrijfsresultaten.
- ***Bodem- en waterkwaliteit***: Risicofactoren zijn en blijven: verzilting, plaagplanten (wieren en algen) en zoetwatervoorziening op (middel)lange termijn. Daarnaast speelt specifiek voor GO de bodemdaling
- ***Medegebruik van agrarische grond***: het medegebruik voor natuur en recreatie kan op termijn leiden tot beperkingen voor agrarisch gebruik.

analyse en het gewenste ontwikkelingsperspectief. Daarnaast wordt met deze pijlers de cross-thematische aanpak beter zichtbaar gemaakt.

Pijler 1: Stimuleren innovatie in de landbouw, ook om het platteland aantrekkelijker te maken.

Door de groei van de economische activiteit in en om de Rijnmond-regio wordt het buitengebied aan de randen steeds drukker. Er komen meer woningen en infrastructuur en de vraag naar recreatie en natuurgebieden groeit. Hierdoor neemt de druk op agrarische gronden toe. Dit betekent dat agrarische bedrijven moeten innoveren om bestaansrecht te behouden. Dit kan bv. doordat agrarische bedrijven hun traditionele bedrijf anders inrichten, innoveren op het gebied van teelten of dat zij via nieuwe diensten directe verbinding leggen met de bewoners uit de nabijgelegen stedelijke regio. Daarnaast liggen er kansen voor het integreren van andere functies (bv. natuur en recreatie) op het bedrijf.

Pijler 2: Uitbreiden en vernieuwen toeristische-recreatieve voorzieningen in het buitengebied.

Het mooie en diverse landschap van de Zuid-Hollandse Eilanden heeft een grote aantrekkingskracht op recreanten, voornamelijk uit de Rijnmond-regio. Uitbreiding en vernieuwing van recreatieve voorzieningen zijn nodig om aan de veranderende wensen van recreanten te voldoen. Daarnaast is het wenselijk om kust en achterland beter met elkaar te verbinden om zo spreiding van toerisme (met name de kustzones) te stimuleren en de druk op kwetsbare natuur langs de kust te verminderen. Kansen liggen er op het verbeteren van de basisvoorzieningen en de beleefbaarheid van natuur, erfgoed en water en het ontdekken en leren over de agrarische sector. Ook het mee invulling geven aan maatschappelijke noden (op het gebied van biodiversiteit en klimaat) is een belangrijk aandachtspunt voor deze sector.

Pijler 3: Ontwikkeling duurzaam en biodivers landschap.

Rotterdam is een drukke en grote stad. Haar bewoners trekken graag richting de omliggende buitengebieden om te recreëren en te genieten van de rust en ruimte. Het gebied ten zuiden van Rotterdam biedt hiertoe goede mogelijkheden vanwege de cultuurhistorische en natuurwaarden en het vele water. Echter de recreatieve druk in Natura 2000-gebieden is soms ook te hoog, waardoor spreiding wenselijk is. De meer agrarische delen van het gebied zijn ook aantrekkelijk, maar de potentie daarvan wordt nog onvoldoende benut. Versterking van water, natuur en landschap bieden daartoe echter goede mogelijkheden, waardoor het hele LEADER gebied van nog grotere waarde kan zijn als buitengebied van de steeds drukker wordende Randstad. De bouw en aanleg van meer woningen en infrastructuur versterkt de noodzaak voor verbetering, verbinding en versterking van natuur en landschap om de kracht ervan te behouden.

Pijler 4: Stimuleren duurzame ontwikkeling met betrekking tot leefbaarheid en klimaat.

De leefbaarheid in kleine kernen neemt af. Dit is geen ontwikkeling die uniek is voor de Zuid-Hollandse Eilanden, maar zich in heel Nederland voordoet. Om deze ontwikkeling te keren is er behoefte aan nieuwe initiatieven, samenwerkingsverbanden en educatie-activiteiten waardoor bewoners het gevoel krijgen dat ze ook het heft in eigen handen kunnen nemen. Ook voor het nemen van maatregelen op het gebied van klimaat en milieu hebben initiateven ondersteuning nodig omdat zij vaak buiten de grotere stedelijke projecten vallen vanwege het andere schaalniveau en specifieke, lokale omstandigheden.

Beperkingen en prioriteiten

Dit programma zal zich vooral richten op het stimuleren van bottom-up initiatieven die bijdragen aan een versterking van de relaties tussen de verschillende partijen die actief zijn op het platteland. Daarbij gaat het vooral om het versterken van de verbinding en het overbruggen van tegengestelde

belangen tussen die partijen. Ook het betrekken van private partijen daarbij is belangrijk. Uitgangspunt is zowel de economische en sociale kracht van het gebied te versterken alsmede de landschappelijke kwaliteit te vergroten. Bijvoorbeeld door initiatieven te ondersteunen die een nuttige functie vervullen op het gebied van het versterken van het verenigingsleven, het ondersteunen van innovaties in de recreatie en landbouw, het (nog) aantrekkelijker maken van het landschap door bijvoorbeeld de aanleg van kleine groenstructuren (langs, water, dijken en rondom agrarische bedrijven), het verbinden van groenstructuren en het creëren van verbindingen tussen het kustgebied en achterland. Het ondersteunen van dit soort initiatieven, welke beperkt van omvang zijn maar wel duidelijk aansluiten bij de vier pijlers, zal prioriteit krijgen in dit programma.

Dwarsverbanden tussen de 4 pijlers

Alle vier de pijlers hebben betrekking op plattelandsontwikkeling en zijn daarmee al heel direct met elkaar verbonden. Die verbindingen zijn ook terug te vinden tussen de doelen van de pijlers (zie hiervoor ook de opmerkingen op pagina 17). Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- Succes voor ontwikkeling van streekproducten (pijler 1), hangt samen met verbeteren routestructuren (pijler 2).
- Verdienmodellen voor medegebruik agrarische gronden (pijler 1) kan invulling krijgen middels basisvoorzieningen recreatie (pijler 2) of aanleg kleine groenstructuren (pijler 3).
- Het invullen van herstel klein erfgoed (pijler 2) kan samengaan met initiatieven voor leefbaarheid in dorpen (pijler 4).
- Het invulling geven aan maatschappelijke noden in de recreatiesector (pijler 2), kan vormgegeven worden middels verbetering water- en bodemkwaliteit (pijler 3) of in combinatie met lokale (dorps-)initiatieven op het gebied van klimaat en milieu (pijler 4).

De waardering van dwarsverbanden tussen de pijlers/doelen heeft een plek gekregen in het beoordelingskader (zie bijlage)

2.2.3 Krachtenveldanalyse

Er is een gevarieerd en actief verenigingsleven, dorpsraden organiseren allerlei activiteiten en weten indien nodig de weg naar de lokale politici te vinden. Natuurorganisaties, recreatiebedrijven en agrariërs geven kleur aan de buitengebieden, en op vele andere manieren wordt er in dit Leader-gebied gewerkt aan de ontwikkeling van het gebied. Doordat er in de afgelopen jaren al veel trajecten zijn opgezet, zoals de Landschapstafels en de Regiodeal, en er daarbij steeds nadrukkelijk gekozen is voor een aanpak met grote betrokkenheid van lokale stakeholders, hebben veel van de organisaties die in het gebied al actief waren elkaar beter leren kennen. Zo ontstonden er verscheidene ideeën om het gebied in breder verband te ontwikkelen. Verschillende partijen met verschillende invalshoeken hebben als vanzelfsprekend af en toe botsende belangen en ideeën. Maar in het gebied is er bovenal een grote behoefte om bestaande samenwerkingsverbanden voort te zetten en uit te breiden. Met andere woorden, veel organisaties in het lokale krachtenveld zouden graag de krachten blijvend bundelen.

Ter precisering van het krachtenveld, is in bijlage 1 een overzicht gegeven van organisaties die in het gebied actief zijn en op welke wijze.

3. Strategie en doelstellingen

3.1 Strategie, thema's en algemene doelstellingen

In het ontwikkelingsperspectief (zie hoofdstuk 2) zijn de contouren geschetst van een ontwikkelingsstrategie aan de hand van vier pijlers (gebaseerd op de 4 LEADER-thema's):

1. Stimuleren innovatie in de landbouw, ook om het platteland aantrekkelijker te maken
2. Uitbreiden en vernieuwen toeristisch-recreatieve voorzieningen
3. Ontwikkeling duurzaam en biodivers landschap
4. Stimuleren duurzame ontwikkeling met betrekking tot leefbaarheid en klimaat

Binnen deze vier pijlers zijn diverse doelen geformuleerd die in deze paragraaf worden beschreven en toegelicht. De volgorde van de pijlers en doelen duiden op zich geen prioriteit aan. Echter de prioriteiten (mate van urgentie en belang) worden in het schematisch overzicht van de pijlers en doelen (zie pagina 18) in kleur en toelichting weergegeven.
In de volgende sub-paragrafen wordt uiteengezet hoe deze vier pijlers en de doelen aansluiten bij de Leader-doelen van het NSP, in welke mate er sprake is van integraliteit (cross-sectorale aanpak) en vernieuwing, en de wijze waarop de strategie past in de bredere beleidscontext. Tenslotte worden de doelen vertaald in concrete, meetbare doelstellingen, welke de basis vormen voor de indicatoren en de streefwaarden van dit programma.

3.1.1 Strategie en doelen

<u>Pijler 1: Stimuleren innovatie in de landbouw, ook om het platteland aantrekkelijker te maken</u>

1.1 **Kennisdeling en samenwerking mbt technische innovaties in de landbouw**. Technologische en andere ontwikkelingen in de landbouw gaan snel. Het blijkt vaak lastig voor agrariërs om dat allemaal zelf goed bij te houden. Er is behoefte aan activiteiten en samenwerking om alle kennis op het gebied van innovatie goed bij bedrijven te krijgen en waar mogelijk te implementeren.

1.2 **Experimenten, proefprojecten voor technische innovaties**. De agrarische bedrijven op de Zuid-Hollandse staan open voor innovaties en zijn daar zelf vaak ook al actief mee aan de slag. De variatie aan agrarische bedrijvigheid maakt het gebied ook tot een ideale proeftuin voor tal van innovaties. Deze kenmerken van de sector in het gebied kan nog beter voor het voetlicht gebracht worden en daardoor een trigger worden voor het aantrekken van nieuwe experimenten en proefprojecten (bv. op het gebied van robotisering). Hierdoor kan de agrarische sector in dit gebied de bedrijfsvoering optimaliseren en toekomstbestendig maken.

1.3 **Ontwikkeling nieuwe streekproducten, incl. versterking korte ketens (sociaal-maatschappelijke innovaties)**. Agrariërs moeten volop de ruimte krijgen om naast hun primaire oriëntatie op voedselproductie ook andere vernieuwende diensten/producten te ontwikkelen en uit te voeren. Bij voorkeur vormen nieuw te ontwikkelen diensten of producten een aanvulling op het reeds bestaande aanbod en dragen deze bij aan het vergroten van de belevingswaarde van het platteland. Acties waarbij agrariërs samen met lokale groepen aan de slag gaan om streekproducten en korte ketens te bedenken en te realiseren zullen gestimuleerd en ondersteund worden.

1.4 **Innovatieve verdienmodellen voor medegebruik agrarische gronden en andere functies (sociaal maatschappelijke innovaties)**. Door de ligging nabij natuurgebieden wordt het voor agrariërs soms lastig hun bedrijf verder te ontwikkelen. Om bedrijfseconomisch te kunnen blijven voortbestaan zal het soms nodig zijn om nieuwe verdienmodellen te ontwikkelen. Het integreren van andere functies in het bedrijfsmodel biedt daarvoor wellicht kansen, maar daarvoor is ondersteuning nodig en experimenteerruimte.

Pijler 2: Uitbreiden en vernieuwen van toeristisch-recreatieve voorzieningen.

2.1 **Versterken/verbeteren verbindingen en routestructuren, incl. beleefbaarheid**. Het gebied heeft een grote aantrekkingskracht op recreanten en toeristen die veelal fietsend of wandelend het gebied verkennen. Uitbreiding van het fiets-, wandel- en ruiterpadennetwerk, het invullen van ontbrekende schakels en het vergroten/versterken van de beleefbaarheid, maakt het gebied nog beter toegankelijk en aantrekkelijk, zeker als het kustgebied beter verbonden wordt met het achterland.

2.2 **Stimuleren invulling geven aan maatschappelijke noden (bv. op het gebied van klimaat)**. De recreatieve sector krijgt steeds meer te maken met noodzakelijke en wenselijke investeringen op het gebied van energie, klimaat en biodiversiteit. Niet alleen vanuit (wettelijke) regelgeving, maar ook vanuit klanten/bezoekers die dit wensen. Recreatieve ondernemers hebben daarom behoefte aan ondersteuning, advies en voorbeeldprojecten op dit gebied.

2.3 **Verbeteren basisvoorzieningen en klein erfgoed op het platteland.** Goede routestructuren zijn belangrijk om het landelijk gebied goed toegankelijk te maken. Maar recreanten hebben ook behoefte aan goede basisvoorzieningen (bankjes, info ed.) langs die routes. Hiermee wordt ook de beleefbaarheid vergroot. Om die beleefbaarheid verder te versterken is het ook wenselijk het klein erfgoed (zoals relicten, historische sluisjes) meer en beter onder de aandacht te brengen (middels herstel, informatie ed.).

2.4 **Beleefbaarheid en bereikbaarheid water versterken**. Het hele Leader-gebied van de ZH-eilanden wordt omgeven en doorsneden door water (groot en klein). Echter dit water is op veel plekken moeilijk bereikbaar en beleefbaar. Dus om deze kenmerkende landschapselementen meer onderdeel te laten worden van de recreatiewaarden is het nodig deze aspecten te verbeteren.

Pijler 3: Ontwikkeling duurzaam en biodivers landschap.

3.1 **Stimuleren aanleg/aanplant streekeigen bos/bomen, heggen/hagen, kleine groenstructuren**. De cultuurhistorische waarden van het gebied kunnen beter zichtbaar gemaakt worden door de aanleg van allerlei kleine groenstructuren, zoals kreek-begeleidende beplanting en dijkbeplanting. In het verleden zijn deze landschapselementen op veel plekken verdwenen. Door deze te herstellen wordt een impuls gegeven aan de landschappelijke kwaliteiten van het gebied en het zal een positief effect hebben op de beleving van het gebied door zowel bewoners als bezoekende recreanten en toeristen.

3.2 **Stimuleren nieuwe initiatieven ter verbetering van water- en bodemkwaliteit en waterkwantiteit.** Het in stand houden van water- en bodemkwaliteit is van fundamenteel belang voor natuur en biodiversiteit, maar daarnaast ook voor een gezonde landbouw. Her en der doen zich problemen voor op dit gebied (bv. blauwalg), waarbij partijen samen moeten werken om tot oplossingen te komen. Dit Leaderprogramma is niet geschikt voor grote, kostbare maatregelen, maar wel om nieuwe kleinschalige initiatieven op dit gebied te ondersteunen en te testen.

3.3 **Stimuleren/ondersteunen natuurinclusieve landbouw en natuurinclusieve recreatie en landbouwinclusieve natuur.** Het uitbreiden van natuurgebieden kan betekenen dat er minder ruimte is voor landbouw. Het extensiveren van landbouwgebieden biedt de mogelijkheid om de grond zowel een natuur- als landbouwfunctie te laten vervullen. Ook recreatieterreinen kunnen door een gerichte aanpak veel meer bijdragen aan de biodiversiteit.

3.4 **Creëren verbindingen tussen natuurgebieden en toegankelijkheid verbeteren.** Naast de grotere natuurgebieden, zoals de duinen van Voorne en Goeree-Overflakkee, heeft het gebied ook een groot aantal kleinere natuurgebieden. Voor de biodiversiteit (uitwisseling) is het wenselijk deze kleinere gebieden beter met elkaar te verbinden. Deze verbindingen kunnen ook gebruikt worden om de toegankelijkheid van de natuurgebieden te verbeteren en daarmee de beleefbaarheid van het landschap te versterken.

Pijler 4: Stimuleren duurzame ontwikkeling met betrekking tot leefbaarheid en klimaat

4.1 **Stimuleren kleinschalige initiatieven om leefbaarheid dorpen te verbeteren**. Dorpen en kleine kernen in heel Nederland hebben het moeilijk om de leefbaarheid op peil te houden vanwege het beperkte draagvlak (aantal inwoners) voor voorzieningen. Toch zien we op tal van plaatsen in Nederland goede initiatieven om die leefbaarheid te verbeteren. Ook in dit gebied, binnen dit programma willen we daar ruimte voor bieden.

4.2 **Ondersteunen initiatieven op het gebied van klimaat en milieu**. Op het platteland is het vaak lastig om mee te doen aan grootschalige investeringen in klimaat en milieu (bv. aan warmtenetten). Toch zijn bewoners vaak zeer bereid om hun steentje bij te dragen aan een beter milieu. Kleinschalige, lokale initiatieven kunnen daartoe vaak heel nuttig zijn en verdienen daarom ondersteuning.

4.3 **Stimuleren/ontwikkelen van diverse educatie-activiteiten voor het platteland**. Om nieuwe initiatieven voor diverse doelen (binnen deze en andere pijlers) te stimuleren en van de grond te krijgen is er behoefte aan educatie-activiteiten op en voor het platteland. Dit doel is nadrukkelijk naar voren gebracht tijdens diverse stakeholdersbijeenkomsten over deze LOS. In de uitvoeringsfase van dit programma wordt daar samen met gebiedspartijen nadere invulling aan gegeven.

4.4 **Ondersteunen initiatieven voor nieuwe samenwerkingsverbanden**. Om initiatieven voor het verbeteren van de leefbaarheid, klimaat en milieu op het platteland mogelijk te maken, is het vaak ook nodig om tot nieuwe samenwerkingsverbanden tussen uiteenlopende partijen te komen. Dit soort initiatieven verdienen ondersteuning en daartoe zullen ook diverse activiteiten uitgevoerd worden.

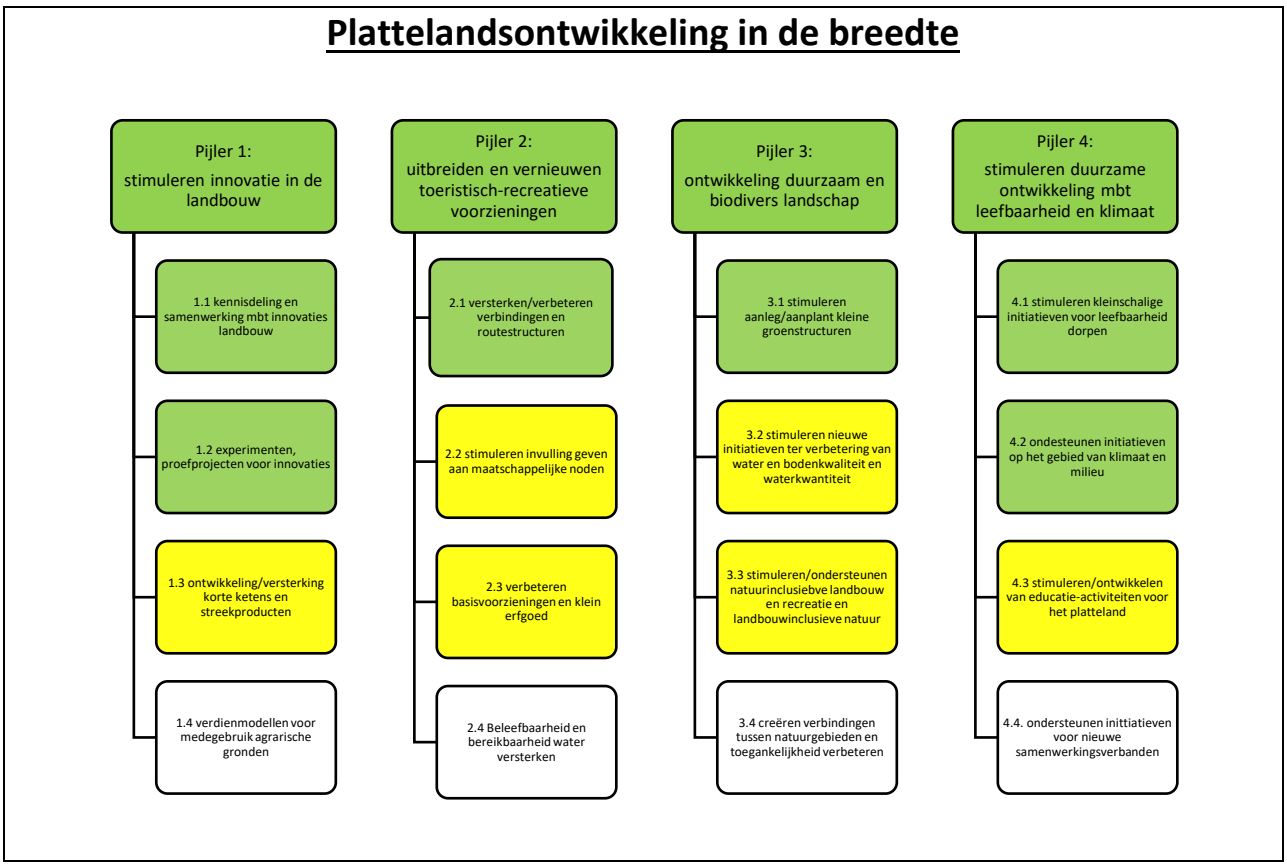

Schema 3.1.1 Schematische weergave strategie en doelen + prioriteiten (mate van urgentie en belang): groen = ultieme prioriteit; geel = need to have; wit = nice to have

Opmerkingen en overwegingen:

1. Hoewel de doelen nu erg sec en afzonderlijk van elkaar benoemd (lijken te) staan, zitten er zeker veel linken en raakvlakken tussen de doelen (dat kan leiden tot projecten die op meerdere doelen betrekking hebben). Zo zitten er bv. raakvlakken en linken tussen de doelen 1.1 en 4.3, tussen 1.3 en 2.4, tussen 1.4 en 3.3, tussen 2.1 en 3.1, tussen 2.2 en 3.2 en 4.2, tussen 2.4, 1.4 en 3.3 etc.
2. Overwegingen die een rol hebben gespeeld bij het bepalen van de prioriteiten binnen de pijlers:
   a. Bij pijler 1 hebben vooral de landbouworganisaties aangegeven dat er veel behoefte is aan de eerste twee doelen en dat doel 4 wel relevant, maar ook een lastige materie is (waardoor het de laagste prioriteit heeft gekregen.
      Agrariërs ervaren een (letterlijk en figuurlijk) grote afstand tot nieuwe ontwikkelingen in de landbouw, terwijl ze daar wel behoefte aan hebben vanwege noodzakelijke transitie. Hierdoor heeft het eerstgenoemde doel (kennisdeling) die hoge prioriteit gekregen. In het verlengde daarvan willen ze gezamenlijk in het eigen gebied gaan experimenteren met innovaties (het 2de doel). Met ontwikkeling van streekproducten willen ze zeker verder, maar daar is de laatste jaren al veel aan gedaan (vandaar dat dit doel als derde genoemd staat). Met verdienmodellen voor medegebruik (4^{e} doel) willen ze zeker ook aan de slag, maar ervaring uit het recente verleden heeft duidelijk gemaakt dat dit vaak toch lastig is (garanties voor vergoedingen op de lange termijn).
   b. Bij pijler 2 vonden de toeristisch-recreatieve ondernemers en organisaties verbetering routestructuren (doel 1) veruit het belangrijkst omdat het de beste manier is om recreanten vanuit de kustgebieden het binnenland in te krijgen en om recreanten uit de Rijnmond het hele gebied in te trekken. In feite is het ook randvoorwaardelijk voor bepaalde doelen uit andere pijlers, zoals het welslagen van korte ketens. Vanwege de maatschappelijke uitdagingen zien ondernemers de noodzaak tot investeringen in klimaatverandering, biodiversiteit en milieu (doel 2). Echter wat effectieve en betaalbare maatregelen zijn, is een lastige voor ze. Voorbeeldprojecten moeten daarbij helpen. Voorts willen maatschappelijke organisaties en overheden het landschap aantrekkelijker en meer beleefbaar te maken. Daartoe zijn de doelen 3 en 4 benoemd.
   c. Bij pijler 3 is de aanleg van kleinschalig natuur voorop gezet omdat dit de biodiversiteit in de breedte het meest ondersteund en passend is binnen dit programma. Het creëren van verbindingen tussen grote natuurgebieden is ook heel belangrijk, maar heel kostbaar en heeft daarom de laagste prioriteit gekregen. Op natuur en biodiversiteitsgebied moet er veel gebeuren. Echter, vaak betreft dit grote en kostbare projecten. Het Leaderprogramma is daarvoor niet geschikt, maar het aankomende NLPG-programma voor de eilanden wel. Daarom hebben we binnen deze pijler gekozen voor kleinschalige groenstructuren als eerste prioriteit en verbindingen tussen natuurgebieden als 4^{e} prioriteit. De doelen 2 (water en bodem) en 3 (natuurinclusieve recreatie en landbouw) vallen hiertussen, maar zijn van belang omdat ze de verschillende pijlers met elkaar verbinden.
   d. Bij pijler 4 hebben plattelandsbewoners vooral behoefte aan ondersteuning van kleinschalige initiatieven op het gebied van leefbaarheid, klimaat en milieu. Nieuwe samenwerkingsverbanden (doel 4) zullen soms wel nodig zijn, maar heeft niet de eerste prioriteit. Deze pijler geeft op verschillende wijze vooral invulling aan de sociale component van het programma. Alle vier de doelen richten zich op kleinschalige lokale initiatieven (vanuit dorpen, maatschappelijke organisaties). Vanwege de leefbaarheidsproblemen op het platteland en het grote belang van klimaatmaatregelen hebben deze 2 doelen prioriteit gekregen. Maar als 3de en 4de doel is er ook aandacht voor educatie en het stimuleren van nieuwe lokale samenwerkingsverbanden.

De sociale component heeft vooral invulling gekregen in de vierde pijler van de strategie (zie hierboven). Maar ook in diverse andere doelen is de sociale component aanwezig. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- Samenwerking tussen agrariërs rondom kennisdeling en innovatie (pijler 1 – doel 1).

- Ontwikkeling van korte ketens en streekproducten is onmogelijk zonder samenwerking tussen personen en partijen (pijler 1 – doel 3).
- Het verbeteren en zichtbaar maken van klein erfgoed vindt grotendeels plaats door initiatieven van lokale groepen, waarbij het sociale aspect zeer belangrijk is (pijler 2 – doel 3).
- Het aanleggen van nieuwe kleine groenstructuren zal grotendeels tot stand komen door initiatieven van lokale groepen, waarbij het sociale aspect alleen al voor beheer noodzakelijk is (pijler 3 – doel 1).

3.1.2 Relatie LOS met doelen NSP-LEADER

Plattelandsontwikkeling in de volle breedte is het hoofdthema van dit LEADER-programma en gebied. Dit krijgt vorm in 4 pijlers: landbouw, recreatie, landschap en leefbaarheid & klimaat. In de doelen binnen de 4 pijlers wordt invulling gegeven aan de 4 centrale doelen van het NSP. Het doel D (SO4) krijgt in directe zin vorm binnen de doelen 2.2 en 4.2 waarin de nadruk ligt op klimaat-maatregelen in de recreatiesector en in kleine dorpen en kernen. Echter ook binnen de doelen 1.2, 1.4 en 4.3 kunnen klimaatmaatregelen vormgegeven worden.
Het doel E (SO5) voor duurzame ontwikkeling en efficiënt beheer van natuurlijke hulpbronnen (bodem en water) is primair verwoord in doel 3.2, maar kan ook vorm gegeven worden middels projecten onder doelen 1.2, 1.4, 2.2 en 4.2.

Het doel F (SO6) dat gericht is op het tegengaan van biodiversiteitsverlies staat centraal in de doelen 3.1 en 3.4 waarin aandacht is voor het bevorderen van de biodiversiteit middels aanleg van kleine groenstructuren en voor het creëren van verbindingen tussen natuurgebieden. Daarnaast komt dit doel terug in andere doelen, zoals 1.4 en 3.3.

Het vierde en laatste doel F (SO8) is in feite een horizontaal thema omdat het gericht is op werkgelegenheid, groei, sociale inclusie en lokale ontwikkeling in plattelandsgebieden. Dit doel komt in alle pijlers en doelen van de strategie terug.

Naast de 4 hoofddoelen van NSP-Leader zijn er in dit Leader-programma ook enkele andere doelen benoemd. Dit betreft de doelen A (SO1), C (SO3) en J (XCO). A en C krijgen als doelen vorm binnen pijler 1, dat is gericht op het stimuleren van innovatie in de landbouw. Binnen deze pijler is veel aandacht voor het versterken van de veerkracht van de landbouwsector (middels innovatie), maar ook voor korte ketens en streekproducten waarbij de positie van landbouwers in de waardeketen versterkt kan worden. Ook het doel J komt terug in pijler 1, met name binnen doel 1.1 (kennisdeling en samenwerking), maar in zekere zin in pijler 4. In die laatste pijler is ook aandacht voor educatie en samenwerking in plattelandsgebieden.

3.1.3 Mate van integraliteit en vernieuwing

Zoals is beschreven in de strategie, is op verschillende vlakken sector overschrijdende samenwerking en vernieuwing van belang voor de ontwikkeling van het gebied. In de eerste pijler zien we dat terug in de doelen 1.3 en 1.4 met betrekking tot korte ketens, streekproducten en verdienmodellen voor medegebruik gebruik van agrarische gronden. Activiteiten op dit vlak zijn niet mogelijk zonder samenwerking tussen de agrarische, recreatieve en natuur sectoren. In de tweede pijler is samenwerking en vernieuwing eveneens noodzakelijk. Om op recreatieterreinen invulling te geven aan maatschappelijke noden is samenwerking nodig met de natuur-, water- en energie/klimaatsectoren. Ook voor het realiseren van recreatieve basisvoorzieningen en het bereikbaar/beleefbaar maken van water is samenwerking nodig met andere sectoren, zoals landbouw en water- en terreinbeheerders.

Ook in de derde pijler is samenwerking en vernieuwing nodig. Het ontwikkelen van initiatieven ten behoeve van natuurinclusieve landbouw en recreatie en landbouwinclusie natuur vraagt niet alleen

per definitie samenwerking tussen die partijen, maar met name creativiteit. Waar en hoe zijn zaken samen te brengen en hoe geven we daar een duurzame invulling aan.
Bij de vierde pijler tenslotte gaan initiatieven en projecten ook niet van de grond komen zonder samenwerking en creativiteit. Voor het in stand houden van de leefbaarheid in kleine kernen en het ontwikkelen en uitvoeren van kleine projecten op het gebied van klimaat en milieu, zijn nieuwe vormen van samenwerking (bv. energie coöperaties) nodig. Precies daarom en om kennislacunes op te lossen zijn er aparte doelen binnen deze pijler benoemd, om daarvoor initiatieven te stimuleren en te entameren.

3.1.4 Aansluiting bij beleidscontext

Aansluiting bij de Regiodeal en Strategische agenda Zuid-Hollandse Delta

In het Leader-gebied Zuid-Hollandse Eilanden is de afgelopen jaren een programma uitgevoerd in het kader van de Regiodeal. Centrale thema's daarin waren Duurzaamheid, Agrifood, Landschap & Toerisme en Onderwijs & Arbeidsmarkt. Thans wordt er gewerkt aan een nieuwe strategische agenda, welke ook voorsorteert op onder andere de vijfde tranche van de Regio Deal (eind 2023). In de nieuwe agenda staan verschillende kernambities centraal, zoals op het gebied van onderwijs, duurzame en innovatieve energieverwekking, gezonde volhoudbare landbouw en een kwalitatief hoogwaardig toeristisch-recreatief aanbod.
Enkele van deze ambities sluiten goed aan bij dit Leader-programma, met name: de gezonde volhoudbare landbouw en het hoogwaardige toeristisch-recreatieve aanbod. Ook geldt ook voor de ambitie met betrekking tot duurzame energie, welke in dit programma valt onder de specifieke klimaat- en milieudoelen. Als deze nieuwe strategisch agenda definitief is en ook heeft geleid tot een nieuwe Regio Deal, is het vanwege de overlappende thema's van belang om goed af te stemmen tussen beide programma's. Dit zal met name vormgegeven worden met betrekking tot ingediende projectvoorstellen bij beide programma's. Hierover zullen in het najaar van 2023 nadere afspraken gemaakt worden.

Aansluiting bij het NLPG-gebiedsagenda's

Op dit moment (maart-april 2023) is het moeilijk om de aansluiting bij de NPLG-gebiedsagenda's goed te beschrijven omdat deze nog volop in ontwikkeling zijn. Duidelijk is wel dat er wat betreft thematiek sprake zal zijn van aansluiting. Immers belangrijke pijlers in beide programma's zijn innovatie in de landbouw en biodiversiteit. Overigens zijn er ook verschillen. Zo is in het Leaderprogramma 'recreatie' een belangrijke pijler, maar dit is geen direct doel binnen NPLG. Een ander belangrijk verschil tussen beide programma's is dat Leader zich meer op de kleinere projecten zal richten, waar NLPG zich meer op de grotere zal richten. Daar ligt dan wel een mooie complementariteit met betrekking tot de gelijklopende pijlers. Hierover kan en zal afstemming zeer nuttig zijn.
De procesafspraak die hierover gemaakt is, is de volgende: zodra de gebiedsagenda's voor de Zuid-Hollandse Eilanden gereed zijn, zal de LAG (in het najaar van 2023) samen met de uitvoerders van de NLPG-gebiedsagenda's bekijken hoe de afstemming het beste vorm kan krijgen. De kan enerzijds betekenen dat er regelmatig overleg over waar bepaalde projecten het beste ingediend kunnen worden. Maar het zou anderzijds ook kunnen betekenen dat een of meerdere doelen (binnen de Leader-pijlers) een iets hogere of lagere prioriteit krijgen. Het is niet te verwachten dat de doelen aangepast zullen moeten worden omdat deze nu al erg goed aansluiten bij het NSP en de nationale Leader-thema's.

Aansluiting bij overig Europees beleid

De strategie, in de vorm van pijlers en doelen hierboven beschreven, sluit heel goed aan op de doelen van GLB en NSP. Immers stimuleren en uitrollen van innovaties in de landbouw, ontwikkelen en verbeteren van natuur en biodiversiteit en het ondersteunen van brede plattelandsontwikkeling staan in beleidsstukken centraal. Daarnaast sluit deze strategie ook goed aan bij overige Europese

fondsen en programma's, zoals EFRO, ESF en EFMV, waarbij de Green Deal en de EU-Beleidsdoelen 2021-2027 belangrijke uitgangspunten zijn. In die Europese beleidsstukken gaat het om 'een slimme Europa', 'een groener Europa', 'een meer verbonden Europa', 'een socialer Europa' en 'een Europa dichterbij de burger'. Binnen de eerste prioriteit gaat het over een op kennis en innovatie gebaseerde economie. Deze prioriteit komt terug in diverse doelen, maar vooral in pijler 1. De tweede prioriteit gaat over een groenere, competitieve economie waarin efficiënter met hulpbronnen wordt omgesprongen. Dit komt terug in pijler 3. De 3e en 4e prioriteit is zichtbaar in de strategie, met name in pijler 4, maar ook wel in de pijler 2 en 3. Het laatste EU-beleidsdoel komt niet direct terug in een van de pijlers, maar moet zichtbaar worden door goed kenbaar te maken dat het hele Leader-programma een Europees initiatief is dat ten goede komt aan alle burgers in het gebied. De vijf EU-beleidsdoelen zijn onderverdeeld in een groot aantal specifieke doelstellingen. In de Nederlandse EU-programma's ligt daarbij steeds sterk de nadruk sterk op de doelstellingen met betrekking tot innovatie, klimaat en efficiënt omgaan met natuurlijke hulpbronnen en de maatschappelijke transities met betrekking energie, landbouw en circulariteit. Uit het voorafgaande is duidelijk geworden dat de strategie voor dit LEADER programma daar goed bij aansluit.

3.2 Meetbare doelstellingen en indicatoren

Op basis van de primaire (groen), secundaire (geel) en tertiaire (wit) doelen in de verschillende pijlers van de strategie zijn meetbare doelstellingen, indicatoren en streefwaarden voor dit LEADER programma Zuid-Hollandse Eilanden opgesteld. Deze zijn in de tabel in bijlage 2 benoemd. Individuele steunaanvragen zullen, naast overige criteria die benoemd zijn in hoofdstuk 7, beoordeeld worden op hun prestatie t.a.v. de gestelde outputindicatoren en die daaraan gekoppelde streefwaarden. Voorts worden deze indicatoren en streefwaarden gebruikt ter inspiratie van de LAG in hun rol om projecten aan te jagen en ter evaluatie van deze LOS.

Opmerkingen

De streefwaarden sluiten aan bij de prioriteiten die gesteld zijn ten aanzien van de doelen (zie opmerking 2 op pagina 19 in relatie tot het schematisch overzicht doelen). Dit betekent dat bijvoorbeeld een doel met hoge prioriteit (groen gekleurd) zoals doel 1.2 'experimenten, proefprojecten voor innovaties in de landbouw' een hogere streefwaarde heeft wat betreft uitgevoerde projecten, dan doel 1.4 'verdienmodellen voor medegebruik gebruik agrarische gronden'. Bij doel 1.2 is de streefwaarde 3 en bij doel 1.4 slechts 1.
Voorts lijken de streefwaarden per doel misschien laag, maar het totaal komt toch vrij hoog uit, gezien het beperkt beschikbare budget en het verwachte aantal projecten. Dat aantal is ca. 30 en het totaal van streefwaarden op dit punt is: 40.

3.2.1 De outcome

Met het realiseren van de doelen en de doelstellingen wordt een duurzaam versterkt platteland in de breedte beoogd. De outcome die hierbij past is er op gericht dat er een duurzame samenwerking tussen partijen en belanghebbenden op het platteland ontstaat ten behoeve van een duurzame ontwikkeling van het Leader-gebied.

In concreto betekent dit dat voor het gebeid de outcomes er op hoofdlijnen als volgt uitziet:

- De ZH-eilanden gelden als proeftuin voor innovaties op het gebied van landbouw. Allerlei pilotprojecten worden uitgevoerd, waardoor er steeds meer verbanden bestaan tussen 'oude' bedrijven en nieuwe technologieën (streefwaarde: 2 proeftuin-projecten mbt samenwerken/kennisdeling en 1 voor nieuwe producten).
- Boeren maken meer gebruik van technische innovaties en nieuwe verdienmodellen en weten hierdoor een rendabele bedrijfsvoering te handhaven (streefwaarde: 3 projecten innovaties; en 1 project over verdienmodellen)

- Steeds meer recreanten worden verrast worden door nieuwe, verbeterde verbindingen, belevingselementen, creatieve informatievoorziening en de beleefbaarheid van het water (in totaal: 7 projecten op dit gebied).
- De schoonheid en de natuurwaarde van het landschap is vergroot. Agrariërs, recreatie-ondernemers, natuurorganisaties en andere plattelandsgroepen werken hiervoor samen ten behoeve van zowel de ontwikkeling als het beheer van natuur (in totaal 8 projecten op dit gebied).
- De leefbaarheid in kleine kernen is toegenomen door meer samenwerking, nieuwe initiatieven en meer kennis van zaken. Ook klimaat en milieu profiteren hiervan (in totaal 8 projecten).

Hoofdstuk 4. Activiteitenplan

4.1 Uitvoering van projecten

Projecten worden in principe door de projectindieners (en/of samenwerkingsverbanden) zelf uitgevoerd. De LAG kan daarbij voor enige ondersteuning zorgen, bv. in het verantwoordingsproces, het bij elkaar brengen (en houden) van partijen e.d. De LAG zorgt wel dat de uitvoering van projecten gemonitord wordt, zowel met betrekking tot de voortgang, de inhoud als de financiën.
Daarnaast zal de LAG zelf enkele aanjaagactiviteiten initiëren die als randvoorwaardelijk (voor de ontwikkeling van andere projecten) beschouwd kunnen worden (zie hiervoor par. 4.3). Pas als gewenste projecten echt niet vanuit de regio zelf op gang gebracht worden, zal de LAG initiatief nemen om dergelijke projecten opgestart te krijgen (bijvoorbeeld door partijen bij elkaar te brengen, aanvragers te prikkelen en advies te geven aan potentiële indieners). Echter in eerste instantie wordt het initiatief zoveel mogelijk bij lokale partijen in de regio gelaten.

Bij de ontwikkeling, beoordeling, goedkeuring en uitvoering van projecten dient er rekening gehouden te worden met:
- de doelen waaraan LEADER bij moet dragen zoals beschreven in artikel 2 van deze oproep;
- de beschrijving van gewenste/verwachte omvang van projecten en de wijze van subsidiëring;
- de beschrijving van subsidiepercentages per type activiteit, zoals beschikbaar binnen de kaders van EU VO 2021/2115;
- de beschrijving van de mogelijkheid voor aanvragers om een voorschot aan te vragen (50% van verleende subsidie);
- de beschrijving van de voorwaarden waaronder geen steun zal worden verstrekt.

Hieronder wordt beschreven hoe aan deze punten wordt voldaan.

De doelen waaraan LEADER bij moet dragen, zoals beschreven in artikel 2 van deze oproep, zijn:
- Doel D (SO4) Klimaatverandering en duurzame energie: Bijdragen tot matiging van en aanpassing aan klimaatverandering, onder meer door de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen en meer koolstof vast te leggen, duurzame energie te bevorderen en de ontwikkeling van weerbare teeltsystemen.
- Doel E (SO5) Efficiënt beheer van natuurlijke hulpbronnen: Bevordering van de duurzame ontwikkeling en het efficiënte beheer van natuurlijke hulpbronnen zoals water, bodem en lucht, onder meer door de afhankelijkheid van chemische middelen te verkleinen.
- Doel F (SO6) Bescherming van de biodiversiteit: Bijdragen aan tot het tot staan brengen en ombuigen van biodiversiteitsverlies, tot versterking van ecosysteemdiensten en tot de instandhouding van habitats en landschappen.

- Doel H (SO8) Ontwikkeling in plattelandsgebieden: Bevorderen van de werkgelegenheid, groei, gendergelijkheid, sociale inclusie en lokale ontwikkeling in plattelandsgebieden, met inbegrip van bio-economie en duurzame bosbouw

Dit Leader-programma voor de ZH-eilanden zal bijdragen aan deze (Leader- en NSP-) doelen omdat deze doelen ook onderdeel uitmaken van de 4 pijlers van de strategie van deze LOS en ook als onderwerp aandacht (kunnen) krijgen in de doelen binnen elke pijler (zie hoofdstuk 3, par 3.1 en 3.2). Zo is Doel D terug te vinden in de doelen 3.1 en 4.2, maar in zekere mate ook 1.3, 1.4, 2.2, 3.1 en 3.2. Doel E is letterlijk verwoord in doel 3.2 en 4.2, maar kan ook vorm krijgen binnen de doelen 1.3, 1.4, 2.2 en 3.3. Doel F zien we eveneens in verschillende doelen terugkomen, in concreto binnen 3.1 en 3.3, maar ook binnen 1.3, 2.2 en 4.2. Doel H tenslotte krijgt vorm in praktisch alle doelen van deze LOS.
Dat al deze doelen ook zeker vorm krijgen binnen 1 of meerdere projecten, wordt gegarandeerd middels de verdeling van het totale budget: voor elke pijler en elk doel wordt een bepaald budget gereserveerd. Deze verdeling is weergegeven in de begroting (zie hoofdstuk 6, par. 6.1).

Beschrijving van gewenste/verwachte omvang van projecten en de wijze van subsidiëring
Financiële omvang projecten: De gewenste omvang van investeringsprojecten waarop subsidie wordt toegekend is ca € 100.000,=. Daarbij zal de LAG een minimum hanteren van € 10.000,= en een maximum van € 400.000,=. De projecten mogen een hogere financiële omvang hebben dan € 400.000, echter de subsidie vanuit EU- en provinciale middelen wordt gebaseerd op het maximum van € 400.000.
De hoogte van de subsidie (het subsidiepercentage) heeft te maken met het type project. Hieronder wordt daar achtereenvolgens op in gegaan.

Type	**Formulering**	**Subsidie-percentage**	**Maximale omvang**	**Maximale subsidie**
Pilots en experimenten	Projecten die gericht zijn op kennisoverdrachtsactiviteiten en passen bij één van de doelen van de LOS. Initiatieven die bijdragen aan plattelands-ontwikkeling in de breedte of waarvoor eerst nog zaken uitgezocht/ onderzocht moeten worden.	80%	€ 25.000	€ 20.000
Kleine investerings-projecten	Kleinschalige projecten met investeringen, die een bijdrage leveren aan milieu- en klimaatdoelstellingen en/of dierenwelzijn.	80%	€ 25.000	€ 20.000
Investerings-projecten	Projecten die bijdragen aan één of meerdere doelen van de LOS. Deze projecten leveren ook concrete resultaten op voor het Leadergebied.	50% Indien eiland-overstijgend 60%	€ 200.000 € 200.000	€ 100.000 € 120.000

Excellente investeringsprojecten	Projecten die bijdragen aan meerdere doelen van de LOS. Deze projecten leveren ook concrete resultaten op voor het Leadergebied.	50%	€ 400.000	€ 200.000
	Daarnaast voldoen de projecten aanvullend aan alle volgende punten: - Meerdere prioritaire doelen uit meerdere pijlers - Samenwerking tussen meerdere sectoren/ aandachtspunten (natuur[1]toerisme/ recreatie/agrarisch) - Op alle beoordelingscriteria tenminste 70% van het maximale aantal punten	Indien eiland-overstijgend 60%	€ 400.000	€ 240.000

Vanuit het totale budget zal max € 250.000 subsidie gereserveerd worden voor kleinere investeringsprojecten, pilots en experimenten (tussen de € 10.000 en € 25.000). Dit is enerzijds om te voorkomen dat door indiening van een aantal grootschalige projecten het budget binnen afzienbare tijd uitgeput raakt en anderzijds om de administratieve ballast van te veel kleine project te groot wordt. In feite is het seed money dat we gaan verdelen over een groot aantal projecten (in totaal 18 gemiddelde projecten + 10 kleine projecten). Dit is ook te herleiden uit de doelen die geformuleerd zijn. Daarin worden begrippen gebruikt als: experimenten, streekproducten, routestructuren, basisvoorzieningen, klein erfgoed, kleine groenstructuren, nieuwe initiatieven voor water- en bodemverbetering, kleinschalige initiatieven leefbaarheid, educatie-activiteiten en nieuwe samenwerkingsverbanden. Het is de bedoeling dat er van dit soort projecten een voorbeeldwerking uitgaat. Dit laatste gaan we sterk stimuleren en ondersteunen.

Samengevat:

<u>Op projectniveau:</u>

- Uitgangspunt 50% subsidie voor reguliere investeringsprojecten
- Voor kleine, experimentele projecten geldt in alle gevallen een subsidiepercentage van 80%
- Minimale projectomvang: € 10.000,--
- Gemiddelde projectomvang: € 100.000,--
- Maximale projectomvang waarop subsidie wordt gebaseerd is bij investeringsprojecten: € 200.000,-- en de subsidie derhalve maximaal € 100.000,--. Bij eilandoverstijgende projecten is de maximale subsidie € 120.000
- Maximale projectomvang bij excellente investeringsprojecten is € 400.000 en de maximale subsidie € 200.000. Bij eilandoverstijgende projecten is de maximale subsidie € 240.000.

<u>Op programmaniveau:</u>

- Minimaal 40% cofinanciering/eigen bijdragen

Hoogte Leader subsidie: De subsidie vanuit een Leader-programma in Zuid-Holland kan, in overeenstemming met de regels die vanuit het Europese LEADER-programma worden gesteld, in principe 100% zijn (waarbij de EU-bijdrage maximaal 50% is; de andere 50% komt dan uit de provinciale bijdrage aan het Leader-programma).
De LAG ZH-eilanden streeft echter naar een gemiddelde van 60% Leader-financiering op programmaniveau (dus uit de Europese en Provinciale middelen), waarbij de minimale Leader-bijdrage in principe 50% is en de maximale 80% (met inachtneming van de staatssteunregels) bedraagt.

Op programmaniveau zal rekening gehouden moeten worden met het streven dat er 40% cofinanciering/eigen bijdragen vanuit de projectindieners heeft plaats gevonden. De LAG zal hierop toezien en zal dit continu monitoren.
Voor het overige zullen initiatiefnemers de resterende bijdrage uit eigen financiële middelen dienen te financieren (of middels crowdfunding, sponsoring etc.). Voorts is het mogelijk om de eigen cofinanciering in te brengen middels vrijwilligersuren (zie subsidiereglement in hoofdstuk 7).

Pas indien er in het ingediende projectvoorstel sprake is van een sluitende begroting, zal een project in behandeling genomen worden en kan er een LEADER bijdrage toegekend en uitgekeerd worden. Een nadere specificering en verduidelijking van deze percentages is weergegeven in het subsidiereglement (zie hoofdstuk 7).

De EU-systematiek schrijft voor dat Europese financiering pas dan door de Europese Commissie wordt verstrekt indien er voor tenminste eenzelfde bedrag aan nationale cofinanciering beschikbaar is. Door de toegezegde Provinciale bijdrage is dit in principe geregeld en dit komt vast te staan zodra de LOS door Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland is goedgekeurd. Dit staat beschreven in het Openstellingsbesluit LEADER, dat op 23-03-2023 door Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland is gepubliceerd.

Het is onmogelijk om op programmaniveau vooraf helderheid te geven over de totale eigen bijdragen, maar op basis van bovengenoemde percentages zal dit minimaal 40% komen te liggen. Op projectniveau wordt bij het beoordelen van het project meegewogen hoe hoog de eigen bijdrage is die met zekerheid ingebracht zal worden. Zoals boven aangegeven is een sluitende begroting en financieringsplan, voorwaarde voor toekenning van subsidie.

Beschrijving overige aspecten:
Subsidiëring kan plaatsvinden op basis van vergoeding van gemaakte kosten of vereenvoudigde kostenopties, te weten: vaste (vooraf bepaalde) bedragen of vaste (vooraf vastgelegde) percentages. Deze zaken zijn nader bepaald en vastgelegd in het subsidiereglement (zie hoofdstuk 7). Datzelfde geldt voor de mogelijkheid om een voorschot (van 50%) aan te vragen en andere mogelijke sub-maatregelen conform de EU-spelregels.

Subsidie wordt niet toegekend indien:
- aan dezelfde activiteiten die reeds andere EU-, nationale of provinciale subsidie is verstrek;
- er geen zicht is op noodzakelijke vergunningen
- de financiering niet rond is of niet aannemelijk kan worden gemaakt.

Subsidiabele kosten en voorbereidingskosten
De subsidiabele kosten staan beschreven in het Openstellingsbesluit en in de Regeling Europese landbouwsubsidies Zuid-Holland. Voorbereidingskosten vallen ook onder de subsidiabele kosten. Ook mag de inzet van vrijwilligers in alle typen projecten gekapitaliseerd worden voor € 22 per uur met

inachtneming van de bepaling in artikel 67, 1e lid van de Europese Verordening 2021/1060. De precieze voorwaarden waaraan deze moeten voldoen staan ook in het Openstellingsbesluit.

4.2 Samenwerking

Bij de realisatie van dit LEADER programma zal de LAG intensief samenwerken met alle betrokken partijen in het gebied. Het betreft dan vooral de lokaal-regionale (ondernemers-)organisaties (zoals TOP Voorne-Putten, VEERO, Molenstichting, Watersportverbond, HISWA/RECRON, Hoeksche Waards Landschap, Natuurlijk Voorne-Putten, Stichting Rietgors, ed.), maar ook organisaties als de LTO (afdelingen Voorne-Putten, Goeree-Overflakkee en Hoeksche Waard), Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Recreatieschap Voorne-Putten en het Waterschap. Voorts zullen gemeenten een belangrijke rol vervullen bij het stimuleren en ondersteunen van projecten van lokale groepen. Dus ook met hen zal intensieve samenwerking plaatsvinden. Dat geldt uiteraard ook voor de Provincie Zuid-Holland die als gedelegeerd beheer autoriteit voor dit LEADER-gebied de eindverantwoordelijkheid heeft over de subsidieverlening.
Er wordt ook samengewerkt en voortgebouwd op eerdere/andere samenwerkingsverbanden in het gebied, zoals met de Landschapstafels (Voorne-Putten en Haringvliet) en de Regiodeal ZH-eilanden. Daarbij worden ook de evaluaties van die samenwerkingen betrokken. Een van de belangrijkste aandachtspunten uit die evaluaties was/is: ‘zorg ervoor dat het bottom-up proces goed geaccommodeerd wordt in nieuwe processen’. In het procesplan wordt dat geborgd met de directe instelling van de LAG en met de instelling van een ambtelijke werkgroep een brede stakeholdersgroep. Deze groep komt voort uit de samenvoeging van de Landschapstafels, waarin alle partijen een plaats hebben en die regelmatig geraadpleegd wordt en input kan leveren.

4.3 Aanjaagactiviteiten in het gebied

Ter ondersteuning van (potentiële) aanvragers - zodat zij in staat zijn kwalitatief hoogwaardige projecten in te dienen - wordt er een aantal voorlichtingsactiviteiten georganiseerd (zie deskundigheidsbevordering, par. 4.4). Tevens is de secretaris beschikbaar voor het geven procesmatige ondersteuning aan aanvragers, zowel in de voorbereiding van een aanvraag als tijdens de uitvoering van een goed gekeurd project. In individuele gevallen kan de LAG besluiten op passende wijze extra ondersteuning aan te bieden.
Ten behoeve van de realisatie van een aantal doelstellingen zullen extra aanjaagactiviteiten plaatsvinden. In bijlage 3 zijn een tiental aanjaagacties (als voorbeeld) benoemd. Dit is geen limitatieve opsomming. Afhankelijk van de omstandigheden en de initiatieven uit het gebied zelf zullen er meer (of minder) aanjaagactiviteiten plaatsvinden. Datzelfde geldt voor deskundigheidsbevordering van aanvragers (par. 4.4).

4.4 Deskundigheidsbevordering

De deskundigheidsbevordering richt zich op 2 doelgroepen: (potentiële) initiatiefnemers van projecten en leden van de LAG.
Voor de eerste doelgroep wordt tenminste 1 keer per jaar op elk eiland een interactieve werksessie over LEADER, goede projecten en wijze van voorbereiding (het schrijven van een goed projectplan) georganiseerd. Lokale groepen kunnen uiteraard ook zelf met dergelijke initiatieven komen.
Daarnaast zal de LAG voor de initiatiefnemers van goedgekeurde projecten voorlichtingsbijeenkomsten houden voor uitvoeringszaken als: hoe een project subsidie technisch gezien het beste uitgevoerd kan worden (hoe verantwoord je de gemaakte kosten), hoe communiceer je over je projectresultaten, aan welke regels moet je je houden, ed..

Ter bevordering van de eigen deskundigheid zal de LAG tenminste 1 keer per jaar op excursie gaan. In het eerste jaar zal die excursie gaan naar een ander, ervaren LEADER-gebied in Nederland. Hierbij

kan de LAG zien wat succesvolle Leader-projecten zijn, in gesprek gaan met leden van de lokale LAG en zich laten informeren over faal- en succesfactoren van Leader-projecten. In het tweede jaar zal een naastgelegen LEADER-gebied (bv. Zeeland) bezocht worden. Ook daar wordt gekeken naar leaderprojecten, gesproken met de lokale LAG en besproken of en hoe er eventueel samenwerking mogelijk is. In het derde jaar zal de LAG in eigen gebied op excursie gaan om lokale Leader-projecten te bezoeken en met initiatiefnemers te spreken. Het excursie-programma voor het vierde en laatste jaar is nog open.
Voorts zal de LAG deelnemen aan het Landelijk Netwerk Platteland. De leden van de LAG raken hierdoor vertrouwt met dit netwerk en kunnen dit gebruiken voor het opbouwen en onderhouden van een eigen regionaal netwerk voor plattelandsontwikkeling.

4.5 Communicatie

Zoals in het takenpakket van de LAG beschreven staat (zie hoofdstuk 5), heeft de LAG een aantal taken met betrekking tot het informeren over en stimuleren van het indienen van projectvoorstellen, alsmede het uitdragen van de bereikte resultaten. Hieronder staat uitgewerkt op welke wijze invulling zal worden gegeven aan deze communicatieve taken. Voor de uitvoering van deze taken kan er gebruik gemaakt worden van bestaande organisatorische structuren (zoals die van gemeenten, Landschapstafels, Regiodeal en andere partijen binnen de LAG). Dit heeft als voordeel dat de uitvoeringskosten van het communicatieplan beperkt kunnen worden. In bijlage 4 is een overzicht gegeven van de communicatie-activiteiten die in ieder geval uitgevoerd gaan worden.

4.6 Administratie

De administratie van het gehele LEADER-programma wordt uitgevoerd door de RVO (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland), in opdracht van de Provincie Zuid-Holland. Het gaat daarbij zowel om de financiële administratie als om het beheer van dossiers. Formeel is de Provincie Zuid-Holland eindverantwoordelijk voor het uitvoeren van het LEADER-programma. De uitvoering van het programma vindt uiteraard decentraal plaats. De secretaris van de LAG heeft hierin een belangrijke rol. Daarnaast heeft de aanvrager van een project, na goedkeuring, een belangrijke administratieve rol als projectverantwoordelijke organisatie. Deze verschillende rollen met betrekking tot de administratie worden hieronder kort toegelicht.

Betaalorgaan RVO:
- doet een subsidie technische check op subsidieaanvragen;
- geeft namens de provincie beschikkingen af;
- verzorgt de betaling van subsidie aan subsidieontvangers. Dat geldt niet alleen voor de bijdrage van de EU, maar eventueel ook voor de bijdragen van de Nederlandse overheden (bv. provincie, en gemeente) en RVO declareert die bijdragen vervolgens weer bij de financierende overheden.
- verzamelt alle relevante gegevens die nodig zijn om naar de relevante partijen te kunnen rapporteren en signaleert daarbij mogelijke knelpunten in de voortgang;
- levert conform afspraken gegevens ten behoeve van de rapportages van de LAG en de provincie en de LAG baseert zich bij rapportages op deze systematiek om dubbel werk te voorkomen;
- voert de voorgeschreven controles uit waarmee zij als betaalorgaan kan garanderen dat de subsidie rechtmatig wordt toegekend.

De secretaris van de LAG:
- verzorgt de voorbereiding en verslaglegging van de vergaderingen van de LAG inclusief de besluitvorming over de afhandeling van ingediende projecten en jaarprogramma's.
- fungeert als vraagbaak voor potentiële aanvragers bij het indienen van een subsidieverzoek

- begeleidt projecten procesmatig vanaf het traject van subsidieaanvraag tot de subsidietoekenning of –afwijzing.
- ondersteunt de voorzitter bij het handhaven van het reglement van orde.
- coördineert de opdrachtverlening voor communicatieactiviteiten (inzet secretaris zelf, inhuur van capaciteit of via inzet deelnemers LAG)
- bewaakt de financiën die zijn begroot voor het functioneren van de LAG.
- adviseert en controleert projecten voorafgaand aan financiële verantwoording bij RVO.
- Verzorgt de voorbereiding en verslaglegging van de ambtelijke werkgroep, inclusief voorstellen advisering ingediende projecten en jaarplannen en -programma's.

De aanvrager van een project:
- is verantwoordelijk voor de uitvoering van het project conform de goedgekeurde aanvraag;
- is verantwoordelijk voor het onderhouden van een deugdelijke administratie van het project;
- is verantwoordelijk voor het correct indienen van declaratieverzoeken;
- is verantwoordelijk voor het tijdig afronden van het project conform het ingediende subsidieverzoek en vraagt eventueel tijdig bij RVO uitstel aan als de oorspronkelijke planning niet kan worden gehaald;
- zorgt voor het tijdig opleveren van voortgangsrapportages.

4.7 Meerjarenplanning

In bijlage 5 is een tabel opgenomen met de planning van de verschillende hoofdactiviteiten, zoals communicatie, LAG-vergaderingen en verantwoording.

5. Organisatie LAG

De Zuid-Hollandse Eilanden zijn een nieuw aangewezen LEADER gebied. Dit betekent dat de er nog geen bestaande LEADER-organisatie is waarop voortgebouwd kan worden. Er zal daarom aangesloten worden bij de Landschapstafels Haringvliet en Voorne-Putten die in 2016 zijn ontstaan en een soortgelijke werkwijze (bottom-up) hebben (gehad) als het Leader-programma. Vanuit de beide tafels tezamen wordt een brede Stakeholdersgroep samengesteld en vanuit die groep wordt een LAG samengesteld. In de verschillende sessies met de stakeholdersgroep is gekozen voor een LAG bestaande uit 11 leden, waarvan er 4 uit de publieke sector (gemeenten, waterschap en recreatieschap) afkomstig zijn en 7 uit private organisaties (zoals natuurorganisaties, landbouworganisaties, agrarische natuurorganisaties, recreatieorganisaties en molenstichtingen) De LAG heeft echter wel een zelfstandige bevoegdheid en heeft ook een eigen, onafhankelijke secretaris.

5.1 Positie, taken en bevoegdheden LAG

5.1.1 De taken die aan de LAG zijn toebedeeld

- het opstellen van het ontwikkelingsplan voor het programmagebied;
- het opstellen van subsidievoorwaarden (beoordelingsformulier steunaanvragen);
- het opstellen en vaststellen van een Reglement van Orde;
- goedgekeurde indienen bij Gedeputeerde Staten
- het stimuleren en ondersteunen van projectontwikkeling en het genereren van nieuwe projecten;
- het tussentijds evalueren van de LOS en indien nodig bijstellen;
- het verzorgen van inhoudelijke en financiële rapportages;
- het voeren van financieel en inhoudelijk beheer van het ontwikkelingsplan, incl. de monitoring van de projectuitvoering;
- het nakomen van verplichtingen inzake voorlichting en publiciteit.

Voor de uitvoering van deze taken zal de LAG gebruik maken van de ondersteuning die wordt geboden door secretaris van de LAG (Zie 5.3.1). Deze secretaris zal weer ondersteund worden door een ambtelijke werkgroep waarin vanuit alle gemeenten een ambtelijke vertegenwoordiger zit, eventueel aangevuld met enkele experts vanuit de recreatie-, natuur-, landbouw- en watersector.

5.1.2 De relatie van de LAG tot het college van Gedeputeerde Staten

De LAG wordt geacht onafhankelijk advies te kunnen geven op voldoende afstand van het College van GS. De samenstelling van de LAG wordt door het Leader-gebied zelf bepaald (GS ziet alleen toe op de samenstelling van de LAG, of deze aan de Leader-criteria voldoet; GS wordt dus wel geïnformeerd over de samenstelling van de LAG; ook bij wijzigingen in die samenstelling wordt GS geïnformeerd, zodat zij kan toetsen of de samenstelling aan de Leader-eisen voldoet). Conform de Europese richtlijnen heeft de Lokale Actie Groep (LAG) de bevoegdheid om projecten goed te keuren en voor definitieve vaststelling in te dienen bij het College van GS. Het uitgangspunt is dat het College van GS deze projecten dan definitief goedkeurt, tenzij zwaarwegende belangen zich hiertegen verzetten. De taakverdeling LAG-GS is nader beschreven in bijlage 8.

5.1.3 De rechtsvorm van de LAG

De LAG wordt ingesteld voor de periode waarin de uitvoering van het Lokale Ontwikkelingsstrategie loopt. Voor de LAG wordt geen aparte rechtspersoon, zoals een stichting, opgericht. Dit is niet nodig en wenselijk. Omdat RVO de beheersautoriteit is, zijn de LAG en de leden van de LAG nooit (hoofdelijk) aansprakelijk met betrekking tot de subsidieverstrekking.

5.1.4 De betaal- en beheersautoriteit

De provincie Zuid-Holland is de beheersautoriteit. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) is de formele uitvoeringsorganisatie en betaalautoriteit. RVO voert de correspondentie omtrent toe- of afwijzing van subsidieverzoeken, beoordeelt betalingsverzoeken en geeft opdracht tot uitbetaling.

5.1.5 Penvoerder

De gemeente Nissewaard is penvoerder en draagt in die hoedanigheid zorg voor het betalen en declareren van de reguliere beheerkosten ter uitvoering van het Leaderprogramma. Dit betreft kosten voor de LAG-secretaris, communicatiekosten, kosten voor bijeenkomsten ed.

5.2 Profiel en samenstelling van de LAG

5.2.1 Criteria, proces en toekomstige samenstelling LAG

Zoals al eerder aangegeven is deze LOS ontstaan uit de levendige dynamiek tussen bewoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en lokale overheden die allen betrokken zijn bij allerhande ontwikkelingen op de 3 eilanden en betrokken zijn geweest bij de Landschapstafels in de afgelopen 6 jaar. Vanuit die Landschapstafels worden 2 bestuurders en 2 vertegenwoordigers van andere publieke organen betrokken, waardoor de bestuurskracht optimaal geborgd is. Daarnaast worden vanuit die Landschapstafels een aantal vertegenwoordigers van private organisaties betrokken waardoor afstemmingsverliezen worden voorkomen en de burger wordt op een eenduidige manier geïnformeerd over het geheel. Omdat er geen aparte, nieuwe uitvoeringsorganisatie wordt opgezet kunnen ook de uitvoeringskosten beperkt worden.

In de reeds bestaande Landschapstafels waren/zijn vertegenwoordigd: de gemeenten Nissewaard, Hoeksche Waard, Goeree-Overflakkee en de nieuwe gemeente Voorne aan Zee (sinds 1 januari 2023 een samenvoeging van de gemeenten Hellevoetsluis, Brielle en Westvoorne). Daarnaast nemen/namen Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, LTO Noord afdeling Voorne-Putten, Hiswa-Recron, Waterschap Hollandse Delta, TOP Voorne-Putten, Watersportverbond, WereldNatuurFonds, Natuurlijk Voorne-Putten en Vogelbescherming daar aan deel. Deze tafels werken/werkten nauw samen met bewoners en ondernemers uit gebied. Daarom zal ook vanuit bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties participatie in de LAG plaatsvinden. Bij het samenstellen van de LAG is gelet op de aanwezigheid van de volgende aspecten:

- Kennis van het gebied
    - Kennis van bestaande en geplande projecten in het gebied
    - Kennis van geografische kenmerken van het gebied
- Uitgebreid netwerk in het LEADER gebied, in het bijzonder gericht op de volgende sectoren
    - Agrarische sector
    - Recreatie sector
    - Natuur sector
    - Overige maatschappelijke sectoren
- Kennis van de samenleving tot in de haarvaten
    - Kennis over wat er speelt onder kleine ondernemers
    - Kennis over wat er speelt bij burgers
- Gevoel voor bestuurlijke verhoudingen
    - Kennis en gevoel voor de bestuurlijke verhoudingen tussen de provincie gemeenten en andere stakeholders in het gebied

5.2.2 De samenstelling van de LAG

LAG-voorzitter Martijn Hamerslag en de overige leden staan hieronder weergeven.

	Naam	Achtergrond	Publiek / Privaat
1	*Martijn Hamerslag voorzitter*	Wethouder Gemeente Nissewaard	Publiek
2	*Henk van Putten vice-voorzitter*	Wethouder Gemeente Goeree-Overflakkee	Publiek
3	*Aart-Jan Spoon*	Voorzitter Recreatieschap Voorne-Putten	Publiek
4	*Hennie Wiersma -Den Dulk*	Heemraad Waterschap Hollandse Delta	Publiek
5	*Roy Ackema*	Namens Hoeksche Waards Landschap, NLGO en Natuurvereniging Hollandse Delta	Privaat
6	*Mellany Klompe*	Namens Boerennatuur Zuid-Hollandse Delta	Privaat
7	*Maxine Steketee*	Regiomanager Zuid-Holland & Zeeland Hiswa/Recron	Privaat
8	*Wim Sjoukes*	Namens TOP Voorne-Putten & VEERO	Privaat
9	*Henk van der Drift*	Namens Molenstichtingen HW/VP/GO	Privaat
10	*Simone van Adrichem*	Namens LTO Noord afdelingen HW/VP/GO	Privaat
11	*Marion de Crook*	Namens Lentiz MBO Middelharnis	Privaat

Bijna 64 procent van de LAG bestaat uit leden die gerelateerd zijn aan organisaties uit het maatschappelijke middenveld. In bijlage 6 is een lijst met plaatsvervangende (reserve) leden per organisatie/deelnemer opgenomen. Deze leden kunnen bij tijdelijke of langere afwezigheid van een lid van de LAG de positie in de LAG overnemen.

De LAG kent een evenwichtige samenstelling wat betreft vertegenwoordiging van mannen en vrouwen, jongeren en ouderen, overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties en geografische spreiding.

5.2.3 Bestuurskracht en commitment

Om de bestuurskracht van de LAG te borgen, is bij de selectie van leden voor de LAG rekening gehouden met voldoende diversiteit en deskundigheid binnen de totale groep op grond van de krachtenveldanalyse. Indien nodig zal er via deskundigheidsbevordering voor gezorgd worden dat de leden van de LAG voldoende kennis en kunde verkrijgen. Daarnaast krijgt de LAG op verschillende manieren ondersteuning bij het uitoefenen van hun taken (zie 5.3.1).
Om naast de borging van de aanwezigheid van voldoende kennis binnen de LAG ook voldoende commitment te bewaken, zal aan alle leden van de LAG gevraagd worden een intentieverklaring te tekenen waarin zij verklaren zich in te zetten voor de LAG en de uitvoering van de LOS.

5.2.4 Overige kenmerken LAG

Hoewel alle LAG-leden afkomstig zijn uit organisaties, zitten zij wel op persoonlijke titel in de LAG. Zij zijn geen verantwoording verschuldigd aan die organisaties waaruit zij afkomstig zijn of die hen hebben voorgedragen. Wel zullen zij regelmatig een terugkoppeling doen, die vooral via de brede stakeholdersgroep zal verlopen (zie hieronder).

De LAG is een goede weerspiegeling van de bevolking in het gebied en in die zin dus inclusief. Er zijn geen kwetsbare groepen direct in de LAG vertegenwoordigd, maar de LAG is door haar samenstelling wel goed in staat hen te vertegenwoordigen.

Door de samenstelling is er ruim voldoende deskundigheid in de LAG om aan de gekozen thema's en prioriteiten invulling te kunnen geven en voorgestelde projecten op dat gebied te kunnen beoordelen. Daarnaast zal deze LAG heel goed in staat zijn om samenwerking te zoeken met andere partnerschappen. Dit wordt nog versterkt door de brede stakeholdersgroep die ingesteld is.

Waar nodig werkt de LAG ook aan professionalisering, in het activiteitenplan (hoofdstuk 4) zijn daartoe een aantal acties op voorhand benoemd. Indien nodig zullen daar extra acties aan toegevoegd worden.

5.3 Organisatie van de uitvoering

5.3.1 Algemene werkwijze

Door de samenstelling van de LAG, het uitgewerkte activiteitenplan, het aantrekken van een ervaren externe secretaris/programmamanager, de uitvoeringsorganisatie hieronder beschreven en het reglement van orde van de LAG (zie separate bijlage), zal de werkwijze van de LAG professioneel, actief en aanjagend zijn. Een vergelijkbare organisatie, nl. die van de Landschapstafel Voorne-Putten, heeft dat in de afgelopen 6 jaar bewezen.

5.3.2 Ondersteuning

Ter ondersteuning van de LAG in de uitvoering van de ontwikkelingsstrategie kan er beroep gedaan worden op de volgende functionarissen en groepen:

1. De secretaris biedt secretariële ondersteuning voor de LAG en vervult tevens een ondersteunende taak bij het oefenen van de loketfunctie.
   - Secretariële ondersteuning
     - Ondersteuning van de vergaderingen van de LAG: voorbereiding, vergaderingen bijwonen, verslaglegging, procesbewaking, advisering;
     - Voorlichting en PR: verantwoordelijk voor de organisatie van informatiebijeenkomsten, het opstellen en verspreiden van de nieuwsbrief en het beheer van de website. Verder zorgt de secretaris er voor dat er regelmatig artikelen in de lokale en regionale pers verschijnen over de activiteiten in het kader van het programma;
     - De secretaris koppelt tijdens elke vergadering van de LAG terug over de voortgang van de uitvoering van de projecten.
     - Rapportage: de secretaris stelt jaarlijks een jaarplan en een jaarverslag op, waarin verslag wordt gedaan van de geplande c.q. uitgevoerde activiteiten en projecten en eventueel voorstellen worden gedaan voor bijstelling van het programma;
     - De secretaris treedt op als aanspreekpunt voor de provinciale coördinator en de beheer- en betaalautoriteit;
   - Vervullen van loketfunctie:
     - Loketfunctie: De secretaris is het aanspreekpunt namens de LAG voor Lokale Initiatiefnemers om projectideeën en projectvoorstellen te bespreken en initiatiefnemers te ondersteunen bij de administratieve zaken rond de uitvoering en afronding;
     - Procedurebegeleiding en –bewaking: de secretaris begeleidt lokale initiatiefnemers bij het correct en zorgvuldig indienen van projectvoorstellen.

2. Ambtelijke werkgroep (advies/klankbordgroep)

De LAG en de secretaris worden ondersteund door een ambtelijke werkgroep. De leden helpen mee bij diverse activiteiten als: organisatie van informatiebijeenkomsten, uitbrengen nieuwsbrieven, bijhouden website(s), loketfunctie voor lokale initiatiefnemers ed. Voorts ondersteunen zij bij de voorbeoordeling van projecten en rapportages.

3. Brede Stakeholdersgroep

De beide Landschapstafels (Haringvliet en Voorne-Putten gaan op in een brede stakeholdersgroep. Vanuit deze groep is de LAG samengesteld. De LAG kan deze groep om advies vragen in voorkomende gevallen, maar omgekeerd kan deze groep de LAG ook ongevraagd advies geven. Voorts ondersteunt deze groep de LAG bij informatiebijeenkomsten, leidt zij initiatiefnemers met vragen toe naar de secretaris en de LAG en vervult zij een brede PR-rol. De LAG zal deze brede stakeholdersgroep tenminste 1 keer per jaar bijpraten over de voortgang van de LOS. Ook zal de LAG deze groep betrekken bij thematische en andere relevante bijeenkomsten.

4. Provinciale POP/LEADER coördinator

Op provinciaal niveau is er een POP/LEADER coördinator. Deze provinciaal coördinator werkt nauw samen met de LAG ZH-eilanden en RVO.nl bij de afhandeling van subsidieverzoeken (zie par. 4.7).

5. Het Nationaal Netwerk Plattelandsontwikkeling.

Het nationaal netwerk plattelandsontwikkeling zal ook in de komende programmaperiode ondersteuning bieden aan de LEADER groepen. De ondersteuning bestaat uit deskundigheidsbevordering bij de leden van de LAG om hen in staat te stellen de uitvoering van het programma adequaat ter hand te nemen. Verder bevordert het netwerk de uitwisseling van ervaringen en informatie tussen LEADER gebieden en kan ondersteuning bieden bij het opzetten van samenwerkingsprojecten. De LAG wenst actief te participeren in dit netwerk met als doel het overdragen van behaalde resultaten en het opdoen van inspiratie voor de uitvoering van de Lokale Ontwikkelingsstrategie.

5.3.3 Standplaats

Voor de standplaats van de LAG en de secretaris wordt gebruik gemaakt van het reeds bestaande infopunten bij gemeenten. Om kosten uit te sparen is er voor gekozen om geen eigen kantoor of infopunt in te richten.

5.3.4 Werkwijze openstelling Leader-subsidie en plafond

De openstelling voor projecten wordt centraal geregeld vanuit de Provincie Zuid-Holland, in overleg met de 4 Leader-gebieden. In principe is er sprake van een permanente openstelling. Gekoppeld aan de vergaderingen van de LAG krijgen partijen tot 6 weken voor de eerstvolgende LAG-vergadering de tijd om een projectvoorstel in te dienen. Dit wordt via de website en media gecommuniceerd. Hiertoe wordt ook een standaard format projectplan beschikbaar gesteld. Partijen zullen bij het schrijven van het projectplan advies/ondersteuning krijgen van de LAG-secretaris en van de ambtelijke werkgroep. De beoordeling van projectvoorstellen en de besluitvorming door de LAG is beschreven in een separate bijlage over selectie- en beoordelingscriteria/scores voor projecten.

De maximale subsidie is voor verschillende typen projecten verschillend. Voor kleine, experimentele en pilot projecten tot een omvang van € 25.000 bedraagt deze 80%, oftewel € 20.000. In hoofdstuk 4 is aangegeven dat investeringsprojecten een maximale hoogte mogen hebben van € 200.000 en dat de maximale subsidie in principe 50%, oftewel € 100.0000, bedraagt, maar bij eilandoverstijgend karakter 60%, oftewel maximaal € 120.000 bedraagt. Overigens gaan we uit van een gemiddeld subsidiepercentage van 60% en van een gemiddelde projectomvang van € 100.000 (afgezien van de categorie ‘kleine projecten’ waarvoor een totaal subsidiebedrag van € 250.000 is gereserveerd. In uitzonderingsgevallen, bij excellente projecten is de subsidie maximaal € 240.0000.

5.3.5 Regeling beheer, monitoring en evaluatie

Beheer, monitoring en evaluatie worden beschreven in hoofdstuk 7.

6. Financiering.

6.1 Begroting

Voor het LEADER-programma Zuid-Hollands Eilanden is € 1,1 miljoen euro aan EU-middelen beschikbaar. De Provincie Zuid-Holland legt daar eenzelfde bedrag bij, waardoor er voor het LEADER gebied ZHE in totaal € 2,2 miljoen aan publieke middelen beschikbaar is.

Op programma niveau is de eis dat EU en publieke financiering samen maximaal op 60% uitkomt en dat daarnaast minimaal 40% private cofinanciering wordt ingebracht. Uitgaande van de reeds toegekende € 2,2 miljoen aan publieke middelen (EU en Provincie Zuid-Holland), zal er dus minimaal € 1,49 miljoen aan private cofinanciering moeten worden ingebracht. De totale begroting komt daardoor minimaal uit op € 3,69 miljoen euro.

Voorts is in de EU-verordening 2021/1060 bepaald dat maximaal 25% van de publieke middelen besteed mag worden aan kosten voor beheer, communicatie, monitoring en evaluatie van het Leader-programma (oftewel max € 550.000). Binnen dit Leader-programma is er € 200.000 gereserveerd voor beheer en communicatie, hetgeen ruim binnen de marge is. Dit bedrag lijkt laag, maar dit komt omdat het grootste deel van de kosten voor secretaris (ca € 300.000,=) voor rekening van de 4 deelnemende gemeenten komt.

Zoals in hoofdstuk 4 is aangegeven en in hoofdstuk 7 verder uitgewerkt zal worden, wordt een deel (nl. € 250.000) van de Leadersubsidie gereserveerd voor ‘kleine en experimentele projecten’ (met maximaal € 25.000 projectomvang). Het overige budget (van € 1,75 miljoen subsidie) wordt verdeeld over de 4 pijlers van de strategie. Daarbij wordt gestreefd naar een min of meer gelijke verdeling van subsidiemiddelen over die 4 pijlers (is ca 20% per pijler). De LAG zal middels haar jaarlijkse voortgangsevaluatie en jaarplan hierop gaan sturen. Echter omdat met het bottom-up principe en doorlopende openstelling voor projectindiening gewerkt gaat worden, zal dat nooit 100% kunnen lukken. Dat is ook niet nodig want het betreft een streven, het is geen doel op zich. Daarom zal er gewerkt worden met een bandbreedte van minimaal 10% tot maximaal 30% per pijler.

Doordat onderdelen (bv. beheer en communicatie) en projecten (in uitzonderlijke gevallen) binnen dit programma (zie 4.1.) een steunintensiteit tot 80% kunnen krijgen, zal op projectniveau de gemiddelde private bijdrage hoger zijn dan 40%. Omdat de overige cofinanciering van overheden (bv. gemeenten en waterschap) in projecten nu nog niet bekend is, is ook niet precies aan te geven wat de uiteindelijke begroting van het programma zal worden. Wel is aan te geven wat de minimale begroting zal worden (zie onderstaande tabel). Er kan van uitgegaan worden dat voor de komende periode (2024-2028) er in het kader van het LEADER programma Zuid-Hollandse Eilanden in totaal minimaal € 3,69 miljoen aan investeringen gepleegd gaat worden. Echter de verwachting is dat dit in de praktijk aanzienlijk hoger zal worden (vanwege de minimum eis van 40% cofinanciering/eigen bijdragen). In feite geldt dat hoe meer publieke cofinanciering (gemeenten, Waterschap of Recreatieschap bv) ingebracht wordt er ook meer private cofinanciering ingebracht moet gaan worden. Via het jaarlijks op te stellen jaarprogramma zullen de (co-)financieringsrichtlijnen gevolgd worden.

In paragraaf 4.1 is uitgelegd welke subsidiepercentages (met inachtneming van de Staatssteunregels) per project mogelijk zijn.

Onderdelen/ maatregelen	Kosten/Investeringen	%	Verwacht subsidiebedrag	%
Budget voor pilots, experimenten en kleine projecten	€ 312.500	8,5%	€ 250.000	11,4%
Uitvoeringsbudget investeringsprojecten binnen 4 pijlers	4x € 795.500 = € 3.182.000	86,1%	€ 1.750.000	79,5%
Uitvoeringskosten LOS * Beheer & Communicatie	€ 200.000	5,4%	€ 200.000	9,1%
Totaal (in Euros)	€ 3.694.500	100%	€ 2.200.000	100%

** Hieronder vallen onder meer de vergoedingen voor, communicatie, secretariaatskosten, kosten voor beheer, monitoring & evaluatie en opleiding & training. De 4 betrokken gemeenten staan garant voor de financiering van de LAG-secretaris/coördinator. Deze kosten zijn daarom buiten de begroting gehouden*

6.2 Dekkingsplan

Zoals in de vorige paragraaf is aangegeven, draagt de provincie in gelijke mate bij als er vanuit EU aan middelen beschikbaar is gesteld. Voor alle projecten geldt dat het steunpercentage gemiddeld 60% is, maar in de praktijk kan variëren tussen de 50 en 80%. De maximale subsidie is gebaseerd op een projectomvang van € 200.000 en bedraagt € 120.000. Dat geldt ook voor projecten die (bij uitzondering) 60 of 80% subsidie ontvangen. Een project kan een hogere begroting hebben maar de subsidie zal nooit hoger zijn dan maximale toezegging van € 240.000 (zie hoofdstuk 4.1).

Aan de hand van deze uitgangspunten ziet het dekkingsplan (zonder aanvullende publieke cofinanciering) er als volgt uit:

	EU-middelen	PZH	Privaat/eigen bijdragen	Totaal
Kleine projecten	€ 125.000	€ 125.000	€ 62.500	€ 312.500
Projecten binnen pijlers	€ 875.000	€ 875.000	€ 1.432.000	€ 3.182.000
Beheer en Communicatie	€ 100.000	€ 100.000	0	€ 200.000
Totaal	€ 1.100.000	€ 1.100.000	€ 1.494.500	€ 3.694.500
% (afgerond)	30%	30%	40%	100%

We stellen verder nadrukkelijk voor dat alle geselecteerde aanvragers gebruik mogen maken van de voorschotregeling waarbij 50% van de toegekende publieke steun bij aanvang van de uitvoering van het project beschikbaar kan worden gesteld aan de aanvraag.

7. Beheer- en toezichtregeling (Reglement LAG)

7.1 Werkwijze en verantwoording LAG

Vergaderingen

De LAG komt tenminste drie keer per jaar in vergadering bijeen en verder zo vaak de voorzitter dit nodig acht. De secretaris van de LAG bereidt deze vergaderingen, in overleg met de voorzitter, voor en stuurt uiterlijk één week voorafgaande aan de vergadering de vergaderstukken door aan de LAG-leden.
Elk LAG-lid mag ook onderwerpen aandragen voor de agenda. De secretaris is tevens belast met opmaken van de notulen die na goedkeuring van de voorzitter binnen twee weken na de vergadering aan de leden van de LAG worden verstrekt. De notulen worden definitief vastgesteld bij de eerstvolgende vergadering. Het definitieve verslag van de vergadering is openbaar en zal via de website beschikbaar zijn.

De vergadering beslist over te nemen besluiten (dat kunnen projecten zijn maar bv. ook zaken aangaande beheer en communicatie) op basis van meerderheid van stemmen. De secretaris heeft geen stemrecht.

Vergaderingen van de LAG zijn in principe niet openbaar, tenzij de LAG op verzoek anders beslist. Potentieel belangstellenden kunnen zo'n verzoek indienen bij de voorzitter en secretaris. Deze zullen hier binnen 1 week op reageren. Indien de vergadering van de LAG daartoe aanleiding geeft kan de voorzitter externe deskundigen vragen om aan de vergadering deel te nemen. Zij hebben echter geen stemrecht.
Indien leden van de LAG verhinderd zijn om bij de vergadering aanwezig te zijn, kunnen zij een vervangende vertegenwoordiger afvaardigen. Minimaal 60% van de LAG-leden dient aanwezig te zijn om rechtsgeldige besluiten te kunnen nemen, waarbij altijd geldt dat een meerderheid van de aanwezige LAG-deelnemers uit private partijen bestaat. Indien minder dan 60% aanwezig is, kunnen besluiten via een schriftelijke ronde (per email) alsnog rechtsgeldig worden gemaakt.

De LAG bespreekt projectaanvragen die op dat moment (1 maand voor de LAG-vergadering) compleet en voldoende ontwikkeld[1] en bij RVO ingediend zijn en daarmee zijn gereed voor beoordeling. Naast deze projectaanvragen kunnen ook ontwikkelingen en trends, mogelijke nieuwe projecten, projecten in ontwikkeling en andere onderwerpen worden behandeld in de vergadering.

De LAG-vergadering wordt voorbereid door de secretaris, in overleg met de voorzitter en in samenwerking met een ambtelijke werkgroep. De ambtelijk werkgroep bestaat uit ambtelijk vertegenwoordigers van de deelnemende gemeenten aangevuld met deskundigen op het gebied van o.a. natuur, landbouw, water en recreatie. De ambtelijke werkgroep biedt ook ondersteuning bij het voorbereiden van het jaarprogramma en bij het (voor-)beoordelen en adviseren rondom de ingediende steunaanvragen. Minstens een maand voor iedere LAG komt de ambtelijke werkgroep bijeen om alles voor te bereiden en te bespreken. De secretaris van de LAG bereidt deze vergaderingen voor en zit deze voor.

1- *Voldoende ontwikkeld: alle benodigde cofinanciering, vergunningen etc. zijn voor aanvang van het project – of binnen afzienbare tijd – gereed, afstemming met betrokken partijen heeft plaatsgevonden, er is een aanvraagformulier ingediend en een projectplan voorzien van begroting. De aanvragen moeten voldoen aan de criteria zoals in de LOS beschreven*.

Naast formele vergaderingen zal de LAG jaarlijks ook diverse andere bijeenkomsten organiseren, zoals aftrapbijeenkomsten, spreekuren, thematische workshops en specifieke aanjaagacties gericht op het entameren van projecten rondom specifieke doelen (zie hoofdstuk 4.3). Daarnaast voert de LAG een aantal deskundigheidsactiviteiten (zie hoofdstuk 4.4) en communicatie-acties (zie hoofdstuk 4.5) uit.

Transparantie en verantwoording
Om zo goed mogelijk verantwoording af te kunnen leggen streeft de LAG naar een zo transparant mogelijke werkwijze. Ten behoeve hiervan wordt/worden:

- er jaarlijks een jaarverslag opgesteld;
- het jaarverslag op de website openbaar gemaakt;
- beoordelingen van aanvragen op de website openbaar gemaakt;
- reglementen m.b.t. de werkwijze van de LAG en eventuele wijzigingen op de website bekend gemaakt;
- procedures en criteria m.b.t. het indienen van een aanvraag en eventuele wijzigingen hiervan op de website bekend gemaakt;
- vergaderingen van de LAG ten minste één week van tevoren op de website aangekondigd;
- notulen uiterlijk twee weken na definitieve vaststelling via de website openbaar gemaakt.

Indien nodig worden ook andere communicatiemiddelen benut.

Voorkomen van belangenverstrengeling
Leden van de LAG mogen aanvragen indienen. Om belangenverstrengeling door leden van de LAG te allen tijde voorkomen is als volgt besloten:

- Leden van de LAG moeten kenbaar maken welke zakelijke belangen zij hebben. Dit wordt samengebracht in een register dat openbaar wordt gemaakt op de website.
- Indien leden van de LAG een belang hebben bij een aanvraag moeten zij dit kenbaar maken, waarop zij worden uitgesloten van stemming, discussie en advisering bij de beoordeling hiervan.

Tussentijdse vervanging
Indien leden van de LAG tussentijds vervangen moeten worden, zal de LAG de organisatie die het vertrekkend lid vertegenwoordigd verzoeken om een nieuwe vertegenwoordiger voor te dragen. Na goedkeuring van die nieuwe vertegenwoordiger door de LAG, zal deze wijziging worden doorgegeven aan de Gedeputeerde Staten van de Provincie Zuid-Holland (die toets of de complete samenstelling van de LAG nog steeds voldoet aan de Leader-criteria).

Werkwijze LAG inzake projectindiening
Op het moment dat een initiatiefnemer voornemens is een projectaanvraag in te dienen, dan is de werkwijze van de LAG als volgt:

- Een initiatiefnemer meldt zich, al dan niet via een LAG-lid, bij de secretaris van de LAG;
- De secretaris maakt met de initiatiefnemer een afspraak voor een oriënterend gesprek. Hierin wordt het projectidee (op basis van een ingevuld projectideeënformulier) besproken en gekeken of er een match is te maken met de thema's en doelen uit de LOS. Ook kan de secretaris aanvullende adviezen geven mbt de inhoud en/of samenwerking met andere partijen. Daarnaast geeft de secretaris tekst en uitleg over de aanvraagprocedure;
- Als het idee kansrijk lijkt, dan legt de secretaris het idee voor aan de ambtelijke werkgroep (of leden van die werkgroep) en de LAG (of leden van de LAG) voor een eerste reactie en met de vraag of een of twee LAG-leden betrokken willen zijn bij het verdere traject. Als in dit stadium al duidelijk wordt dat het initiatief niet of niet voldoende aansluit bij de LEADER-criteria en/of de doelen en thema's van de LOS, dan wordt samen met de initiatiefnemer(s)

gekeken naar alternatieven, b.v. andere maatregelen binnen het NSP of andere provinciale en landelijke regelingen;
- Er wordt een vervolggesprek georganiseerd met de initiatiefnemer, waarbij ook de betrokken LAG- of ambtelijke werkgroepleden bij aanwezig zijn;
- De initiatiefnemer presenteert het projectidee in een vergadering van de LAG;
- Op basis van de feedback uit de LAG bereidt de initiatiefnemer een aanvraag voor en bespreekt deze in concept met de secretaris. Indien nodig houdt deze nog ruggespraak met de verantwoordelijk ambtelijk medewerkers bij de provincie en/of gemeenten;
- De initiatiefnemer dient (eventueel namens een partnerschap) de aanvraag in;
- Partners in een aanvraag die een beroep doen op subsidie dienen een vestigingsadres in het programmagebied te hebben. Uitzonderingen zijn:
    - Als de resultaten van activiteiten van de partner van buiten het programmagebied 'neerdalen' in het programmagebied (Zuid-Hollandse Eilanden)
    - Als in het programmagebied geen partner (bedrijf-organisatie) beschikbaar is die voldoet aan de eisen of kwaliteiten die nodig zijn om het project (of een essentieel onderdeel binnen het project) te kunnen realiseren.
- De secretaris doet samen met de ambtelijke werkgroep een voorbeoordeling van het project en stelt een advies op richting de LAG;
- De LAG maakt een definitieve beoordeling van het project en de secretaris stelt de initiatiefnemer hiervan op de hoogte.

7.2 Wijze van Openstelling

Inzake de openstelling en de te hanteren werkwijze wil de LAG als volgt te werk gaan:

- Vanaf de start van het programma wordt er gekozen voor een doorlopende openstelling. Dit houdt in dat subsidieaanvragen doorlopend kunnen worden ingediend. Om in de eerstvolgende LAG vergadering door de LAG beoordeeld te worden, moeten aanvragen tenminste 1 maand voor de eerstvolgende en vastgestelde vergaderdatum van de LAG worden ingediend. Dit wordt in het openstellingsbesluit vastgelegd.

- Aanvragen die bij de beoordeling door de LAG het minimum aantal punten behalen, worden door de LAG geselecteerd voor een bijdrage. De beoordelingscriteria zijn in paragraaf 7.3 kort beschreven en worden nader uitgewerkt door de LAG na vaststelling van de LOS.

- Een doorlopende openstelling houdt ook in dat het subsidieplafond bestaat uit het totale budget dat voor de hele periode (tot en met 31 december 2027) beschikbaar is voor projecten. Wel worden er 5 deelplafonds aangehouden: een voor de kleine projecten en 4 voor pijlers van de strategie (zie hoofdstuk 6). Jaarlijks (in het jaarplan) wordt een update gegeven van de stand van zaken binnen die deelplafonds (hoeveel budget er nog beschikbaar is per deelbudget).

- De LAG gaat onmiddellijk na indiening van de LOS aan de slag om in overleg met de Provincie Zuid-Holland en RVO de tekst van het Openstellingsbesluit voor te bereiden. Zodra de LOS is goedgekeurd en de LAG formeel is ingesteld door GS Zuid-Holland, belegt de LAG een besluitvormende vergadering om het Openstellingsbesluit vast te stellen. Vervolgens wordt de provincie verzocht om het Openstellingsbesluit te publiceren in het Provinciaal Blad.

- Tijdens de jaarlijkse evaluatie van het programma, bekijkt de LAG of er aanleiding is om het Openstellingsbesluit op onderdelen aan te passen. In het jaarprogramma wordt op basis van de voortgang van het programma en de reeds toegekende subsidies (incl. verdeling per pijler, hoogte van private en publieke cofinanciering) een jaarprogramma vastgesteld waarin aangegeven wordt

gegeven wat voor soort projecten (pijlers, doelstellingen, publiek/privaat, hoogte subsidie en omvang projecten) ingediend kunnen worden. Tevens wordt het subsidieplafond per pijler aangegeven. Het kan dus zijn dat op een bepaald moment geen aanvragen meer ingediend kunnen worden voor bepaalde pijlers/doelen of dat alleen projecten met private cofinanciering ingediend kunnen worden.

- Dit operationele jaarplan dient de LAG jaarlijks uiterlijk 15 december in bij GS en publiceert dit tevens op de eigen website. Na vaststelling zal een publieksversie (max 2 A4tjes) opgesteld worden en via de website en online en andere communicatiekanalen verspreid worden.

- De LAG komt tenminste driemaal per jaar bij elkaar om projectplannen te beoordelen en te selecteren en om tijdens de laatste vergadering van het jaar het jaarprogramma te bespreken en vast te stellen. Via de website en sociale media worden de data voor deze deadlines jaarlijks bekend gemaakt. Op de website worden alle noodzakelijk documenten permanent beschikbaar gesteld.

7.3 Beoordeling en selectiecriteria

De procedure om te komen tot een beoordeling en selectie van steunaanvragen kan als volgt omschreven worden (de selectie- en beoordelingscriteria zijn opgenomen in bijlage 7):

- De initiatiefnemer die een concept-projectvoorstel heeft uitgewerkt kan dat tussentijds bespreken met de secretaris en evt. met de ambtelijke werkgroep. De initiatiefnemer werkt vervolgens een volledige aanvraag uit die ingediend wordt voor de eerstvolgende LAG-vergadering.
- Voorafgaand aan de LAG-vergadering wordt de aanvraag door de secretaris met de Betaal- en Beheerautoriteit (RVO) doorgenomen (ontvankelijkheidstoets) en ter beoordeling voorgelegd aan en voorbesproken met de ambtelijk werkgroep.
- Alleen complete projecten worden door de LAG uiteindelijk beoordeeld en in behandeling genomen. De steunaanvragen moeten worden voorzien van een aanvraagformulier en het projectplan moet voldoen aan de Leidraad projectaanvragen LOS ZHE, die op de website wordt gepubliceerd. De LAG beoordeelt de projecten aan de hand van een beoordelingsformulier met daarin de selectiecriteria, voorzien van een wegingsfactor / puntentelling (zie separate bijlage over selectie-/beoordelingscriteria en scores). Besluiten en de werkwijze, criteria, procedures omtrent het programma worden op de website bekend gemaakt.
- Een LAG-lid dat een direct of indirect belang heeft bij een aanvraag, dient bij de behandeling van deze aanvraag in de LAG-vergadering de vergadering te verlaten. Dit wordt door de secretaris opgenomen in het verslag. Het LAG-lid neemt op geen enkele wijze deel aan overleg, bespreking, oordeelsvorming en besluitvorming t.a.v. deze aanvraag
- De vraag of een LAG-lid een direct of indirect belang heeft bij de aanvraag, is ter beoordeling van de LAG als geheel, waarbij de voorzitter de beslissende stem heeft. Indien de voorzitter een direct of indirect belang heeft bij een aanvraag, wordt hij/zij bij de behandeling van deze aanvraag tijdelijk als voorzitter vervangen door een ander LAG-lid dat geen direct of indirect belang bij de aanvraag heeft;
- Het aantal LAG-leden dat ter vergadering gerechtigd is een oordeel te geven, dat kan en mag worden meegewogen, moet tenminste 51% bedragen van het totaal aantal LAG-leden;
- De scores van LAG-leden die niet aanwezig zijn bij de vergadering, maar die wel tijdig en correct het scoreformulier hebben ingediend, worden meegewogen bij de bepaling van de gemiddelde scores;
- Ten hoogste 49% van de ter vergadering aanwezige LAG-leden wiens oordeel kan en mag worden meegewogen, mag bestaan uit vertegenwoordigers van overheids- of semioverheidsinstanties.

- De secretaris presenteert aan de LAG-leden per aanvraag een overzicht van alle ingediende scores, de gemiddelde scores en het advies van de ambtelijke werkgroep. Aangegeven wordt ook, indien van toepassing, op welke criteria en/of onderdelen een aanvraag onvoldoende punten ten opzichte van het gestelde minimum heeft behaald. Tijdens de vergadering wordt besproken of er gegronde redenen zijn aan te voeren om scores op bepaalde criteria naar boven of naar beneden bij te stellen. Indien LAG-leden in meerderheid het eens zijn om een score naar beneden of naar boven bij te stellen, dan wordt zodoende de definitieve score bepaalt. Vervolgens wordt aan de hand van deze definitieve score bepaald of een aanvraag al dan niet voldoet aan de minimumvereisten.
- Voldoet een aanvraag niet aan de minimumvereisten, dan wordt GS Zuid-Holland gevraagd de aanvraag negatief te beschikken. De aanvrager kan op basis van de aanvraag beroep en bezwaar aantekenen. De aanvrager kan er ook voor kiezen om een nieuwe, aangepaste aanvraag in te dienen.
- Aanvragen die voldoen aan de minimumvereisten worden doorgestuurd aan GS Zuid-Holland met het verzoek om de aanvraag positief te beschikken onder voorwaarde van de toetsing van de opgegeven projectkosten op rechtmatigheid en redelijkheid door RVO.

Een schematisch overzicht van de procedure is hieronder weergegeven. Een schematisch overzicht van het verkorte proces voor ‘kleine projecten, pilots en experimenten’ (10.000-25.000) is weergegeven op pagina 40.

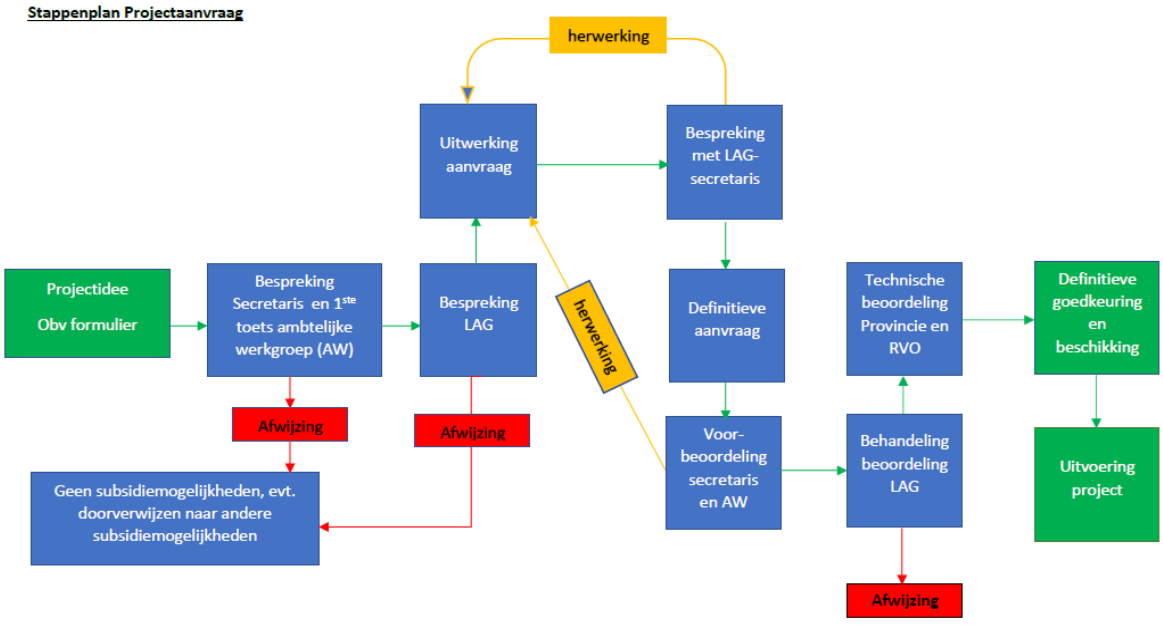

Doorlooptijd aanvraag tot toekenning beschikking.

Om te zorgen dat de doorlooptijd van projecten beheersbaar blijft is er gekozen voor een snelle procedure voor kleine projecten (tussen € 10.000-€ 25.000). De LAG streeft er naar om voor deze projecten binnen één maand na toekenning in de LAG een beschikking af te geven. Voor de overige aanvragen, waar ook EU-gelden voor worden gereserveerd, geldt dat de definitieve toekenning via het verplicht gestelde Europees Betaalorgaan, RVO zal lopen. De doorlooptijd voor het afgeven van de beschikking van dit type projecten zal naar verwachting ca. 2 maanden zijn. Er is uitgegaan van projecten die compleet en beoordelingsgereed (‘rijpe’ ideeën) zijn. De indiening van een definitieve aanvraag zal ca. 4 weken voor de LAG vergadering zijn waardoor de totale doorlooptijd voor kleinere projecten ca. 8 weken zal zijn en voor de overige projecten ca. 12 weken. In de praktijk kan de doorlooptijd langer worden als aanvragen eerder ingediend worden. In verband met de

vergadercyclus van LAG en ambtelijke werkgroep worden deze projectaanvragen dan enige tijd in portefeuille gehouden voordat ze de beoordelingscyclus doorlopen.

Stappenplan Projectaanvraag kleine projecten

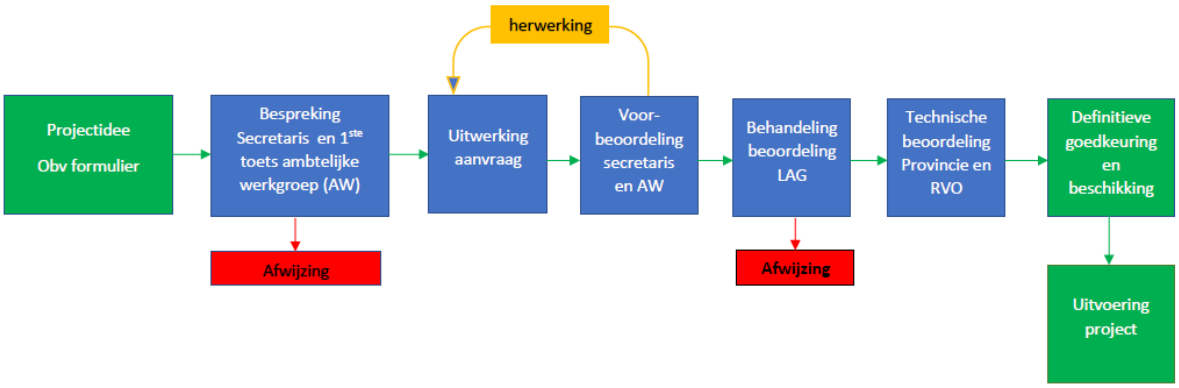

Selectiecriteria (zie bijlage 7)

Het doel van selectie is om op een open en transparante wijze de projecten te selecteren met de hoogste meerwaarde van de LEADER werkwijze voor het gebied. Aanvragen die definitief uitgewerkt worden, worden bij de formele beoordeling door de voltallige LAG getoetst aan drie sets van beoordelingscriteria:

- Inhoudelijke criteria aan de hand van het LOS ZHE, d.w.z. de concrete bijdrage aan één of meer van de geformuleerde doelstellingen en outputindicatoren;
- Toepassing van de LEADER criteria (zoals bv. het Bottom-up gehalte);
- De kwaliteit van de aanvraag, de aanvrager en de wijze waarop aandacht wordt besteed aan gendergelijkheid en inclusiviteit waarbij specifiek gekeken zal worden naar de deelname van vrouwen.

De LAG zal bepaalde criteria een zwaarder gewicht meegeven, b.v. op de onderdelen innovatief/vernieuwend, spin-off effecten, eiland overschrijdende projecten of cross-sectorale projecten en de mate van private cofinanciering.

- De beoordeling van het criterium Innovatief/vernieuwend gebeurt aan de hand van de volgende elementen:
- het verschijnen van nieuwe producten en diensten waarin specifieke lokale elementen besloten liggen;
- nieuwe methoden waarmee het eigen menselijk, natuurlijk en/of financieel potentieel van het gebied kan worden gebundeld en zodoende beter benut;
- combinaties van en verbindingen tussen economische sectoren die van oudsher van elkaar gescheiden zijn;
- originele vormen van organisatie en betrokkenheid van de plaatselijke bevolking bij het besluitvormingsproces en bij de uitvoering van het project;
- producten of diensten die nieuw zijn voor het betrokken gebied;
- methoden om bestaande producten of diensten tot stand te brengen die nieuw zijn voor deze producten of diensten in het betrokken gebied.

De volledige set beoordelings- en selectie criteria is opgenomen in een separate bijlage.

Subsidiepercentages.
De subsidie vanuit overheidsmiddelen (EU en Provincie) is volgens regels die vanuit het Europese LEADER-programma worden, op programmaniveau gesteld maximaal 60%. De overige 40% cofinanciering zal op programma niveau uit eigen bijdragen moeten komen. Binnen deze LOS kan er op projectniveau een subsidie van 50%, 60% of 80% toegekend worden op basis van type project, beoordelingscriteria, Regeling EU-landbouwsubsidies Provincie ZH en/of andere (EU-)richtlijnen (bv. Inzake staatssteun of vereiste private cofinanciering). Daarnaast kunnen projecten vanuit overheden of die door gemeentelijke overheden extra ondersteund worden, op een hogere publieke cofinanciering uitkomen. Om uiteindelijk op programma niveau de 40% cofinanciering vanuit eigen bijdragen te halen zal daar op gestuurd gaan worden en wordt in het jaarprogramma kenbaar gemaakt als daar rekening mee gehouden moet worden.

De LAG heeft de mogelijkheid om de maximale budgetomvang bij projecten van bijzondere aard te verhogen tot max € 400.000 (en dus ook om de maximale subsidie te verhogen tot maximaal €240.000,-- (60% subsidie). Dit kan alleen bij een **excellent investeringsproject** dat 3 of 4 pijlers en doelen bedient én op het gehele Leader-gebied betrekking (met partners en/of actieve deelnemers op meerdere eilanden) heeft én waarbij sprake is van samenwerking tussen meerdere sectoren/aandachtsgebieden (bv. natuur-toerisme of recreatie-agrarisch) en waarbij beoordelingscriteria op 70% of hoger uitkomen.

De LAG zal te allen tijden de definitieve subsidie toekennen op basis van het vastgestelde subsidiepercentage bij de indiening en goedkeuring van het project. De definitieve toekenning gebeurt op basis van daadwerkelijk te verantwoorden kosten. Het bij indiening toegekende subsidiebedrag is de maximale subsidie die toegekend kan worden, tenzij er een tussentijdse inhoudelijk en financieel wijzigingsverzoek wordt ingediend en goedgekeurd.

Het hanteren van de maximale subsidies van € 20.000 voor kleine projecten, experimenten en pilots (max. 80% gebaseerd op projectomvang van € 25.000) respectievelijk € 120.000 (gebaseerd op projectomvang van € 200.000) voor investeringsprojecten, heeft te maken met de mogelijkheid die in het NSP is geboden om gebruik te maken van het Raamwerk voor Uitvoering van Subsidies (RUS) en het Uniform Subsidiekader (USK) zoals vermeld in het NSP op pagina 163*: "Het streven is om, in overleg met de sector, het zo eenvoudig mogelijk te maken voor de aanvragers, door het toepassen van de principes van het RUS/USK. RUS/USK is in Nederland verplicht voor alle subsidies en hebben tot een aantoonbaar vereenvoudigd en doelgericht subsidieproces geleid*.

Het RUS/USK kent drie uitvoeringsvarianten:

- RUS 1: 'One Touch' - voor subsidies tot € 25.000 of subsidies met een laag risico. Subsidieverstrekking wordt gekenmerkt door een eenmalig contactmoment tussen de aanvrager en de uitvoering. De beoordeling is licht en vindt bij voorkeur geautomatiseerd plaats.
- RUS 2: Prestatie verantwoorden – voor investeringen en projecten van € 25.000 tot € 125.000 waarbij het subsidiebedrag bij subsidieverlening kan worden bepaald. Bij subsidievaststelling wordt alleen vastgesteld of de prestatie geleverd is.
- RUS 3: Presteren & Inzicht in kosten – voor subsidies van 125.000 of meer. Bij deze variant vindt een integrale verantwoording van de prestatie en de kosten plaats.

Door voor kleine projecten een maximum van € 20.000 subsidie te hanteren vallen zij binnen de voorwaarden van RUS 1 en kunnen dienovereenkomstig met een lichte toets gelijk worden afgedaan. De LAG stelt wel als verplichting dat de aanvrager de resultaten van het projecten publiek maakt en actief deelt in het gebied.

Voor de investeringsprojecten wordt in beginsel een maximum steunbedrag van € 120.000 (60% van € 200.000) aangehouden, waardoor ze vallen binnen het regime van RUS 2 of RUS3. Hetzelfde geldt

voor excellente investeringsprojecten welke een maximum steunbedrag van € 240.000 (60% van € 400.000) kunnen krijgen.

Naast het subsidiebedrag is tevens een risico analyse bepalend voor welke RUS variant van toepassing is. Zo kan bij een subsidieregeling met subsidies tot € 25.000 met een hoog risico RUS variant 2 van toepassing worden verklaard. Bij een subsidieregeling met subsidies van € 125.000 of meer met een laag risico kan RUS variant 2 van toepassing worden verklaard.
Met deze systematiek wordt tegemoetgekomen aan de van de grootste bezwaren die door initiatieven is aangedragen tijdens de POP3-periode, namelijk de disproportionele administratieve lastendruk. Ook wordt het nu weer mogelijk om het programma open te stellen voor kleine projecten, experimenten en pilots (minder dan € 25.000 subsidie). Dit in combinatie met de mogelijkheid om bij de start van de uitvoering aanspraak te maken op een voorschot van 50% van de verleende subsidie, zal de uitvoerbaarheid van het programma zeer ten goede komen.

Rol van de LAG tijdens de uitvoering van projecten
Ook nadat een subsidie verleend is, heeft de LAG nog een rol tijdens de uitvoering. Aan elk project worden een of twee LAG-leden als ambassadeur toegewezen. Zij houden de vinger aan de pols bij de uitvoering door contact met de initiatiefnemer en projectbezoeken. Maar de LAG als geheel heeft gedurende de uitvoering ook een formele rol. Dit is met name het geval wanneer de initiatiefnemer aangeeft dat er (mogelijk) belangrijke wijzigingen gaan optreden in de uitvoering of in de beoogde resultaten. In die gevallen kan de LAG besluiten tot een volledige herbeoordeling van het project op basis van de voorgestelde wijzigingen. Als de herbeoordeling leidt tot een dusdanig lagere score, dat een of meer van de gestelde minimumscores niet worden behaald, kan de LAG besluiten om GS te verzoeken de subsidieverlening alsnog in te trekken dan wel lager vast te stellen.

7.4 Monitoring

Op zowel rijks-, provinciaal als lokaal niveau is er sprake van monitoring en evaluatie. Dit is noodzakelijk om het Plattelandsontwikkelingsprogramma op tijd bij te kunnen sturen. Bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, die optreedt als Beheer- en betaalautoriteit, worden beschikte LEADER-aanvragen in het daarvoor ontwikkelde IT-systeem ingevoerd. Het gaat hierbij niet alleen om committering van het budget, maar ook en vooral om het registreren van de in de aanvraag benoemde resultaten en outputindicatoren. Deze indicatoren moeten in het voorafgaande proces van beoordeling en selectie door de LAG aansluiten bij de indicatoren, zoals benoemd in de LOS.
Naast de secretaris, heeft ook de ambtelijke werkgroep en LAG een actieve rol in de monitoring:

- De voortgang van ieder goedgekeurde aanvraag wordt periodiek in de ambtelijke werkgroep besproken. Dat geldt voor het hele traject van indiening aanvraag tot en met de definitieve vaststelling als het project volledig uitgevoerd is. Het betreft ook verzoeken tot wijziging of stopzetten e.d. Hiertoe heeft de secretaris regelmatig contact met de aanvrager.
- Aan de hand van een vast format voor voortgangsrapportages stellen aanvragers van geselecteerde projecten periodiek (iedere 6 maanden) een voortgangsrapportage op die de basis vormt voor de jaarlijkse programma-rapportage (op te stellen door de secretaris ism ambtelijke werkgroep) welke jaarlijks door de LAG wordt vastgesteld.
- Ook na vaststelling van een aanvraag, heeft de secretaris van de LAG nog regelmatig contact met de aanvrager om de duurzaamheid van de projectresultaten en eventuele spin off effecten in kaart te brengen. Resultaten zullen ook in de periodieke programma rapportage opgenomen worden.
- Op het niveau van de LOS als geheel heeft de voltallige LAG de taak om er op toe te zien dat het geheel aan geselecteerde aanvragen leidt tot realisatie van de geformuleerde doelstellingen en indicatoren. Op basis van de periodieke programma-rapportages kan de LAG de voortgang van

projecten en programma monitoren. In elke vergadering van de LAG zorgt de secretaris voor een overzicht van de geselecteerde aanvragen, de beoogde resultaten en de behaalde resultaten. Deze periodieke rapportages vormen ook weer de basis voor de jaarprogramma's en eventuele bijstelling van subsidieplafonds per pijler.

7.5 Effectmeting en evaluatie

De effectmeting gebeurt in de eerste plaats aan de hand van de monitoring. Initiatiefnemers moeten bij het indienen van een project aangeven welke resultaten behaald zullen worden, welke meetbare effecten het project heeft en welke indicatoren in welke mate ingevuld worden (de secretaris zal de initiatiefnemers hierbij ondersteunen). Ook in de beschikking zullen al deze aspecten beschreven worden.
Op basis van deze effecten kan de LAG een goede inschatting maken of het project bijdraagt aan realisatie van de gekozen doelen. Initiatiefnemers wordt gevraagd de behaalde effecten te rapporteren. Deze rapportages helpen de LAG bij het monitoren, evalueren en bijsturen van het gehele LEADER-programma, omdat er een goed beeld ontstaat van welk type project welk effect heeft.

De effecten van de individuele projecten worden dus gebruikt om de effectiviteit van het programma als geheel bij te kunnen sturen en te verbeteren. Via het jaarverslag worden effecten jaarlijks gemeten en geëvalueerd, op project- en programmaniveau.
Er zal halverwege een grotere evaluatie zijn (midterm) en na afloop van de programmaperiode zal een eindevaluatie worden gehouden. De uitkomsten kunnen worden benut bij het verbeteren van de output en outcome van projecten en voor het opstellen van nieuwe programma's. Het jaarverslag wordt in principe door de LAG(secretaris) zelf geschreven, met input van RVO en ambtelijke werkgroep.

In tegenstelling tot eerdere periodes, zullen we in deze periode geen eigenstandige externe evaluatie laten uitvoeren, maar sluiten we aan bij de evaluaties die landelijk worden opgezet en uitbesteed. Aan het eind van de periode zullen we aan de hand van de resultaten een interactieve projectenkaart en een infographic laten maken en binnen onze netwerken verspreiden.

BIJLAGE 1. Krachtenveldanalyse

Actor	Rol
Provincie Zuid-Holland	De provincie ZH houdt zich bezig met de economische en toeristische ontwikkeling, de bereikbaarheid en de ontwikkeling van natuur en landbouw in het gebied. Dit in samenwerking met betrokkenen in de regio.
Gemeenten: Voorne aan Zee, Nissewaard, Goeree-Overflakkee, Hoeksche Waard	De verschillende gemeenten in de regio zetten zich in op een breed scala van terreinen voor de ontwikkeling van het gebied dat valt binnen hun gemeentegrenzen. Daarvoor wordt samengewerkt met andere gemeenten en allerlei organisaties.
Waterschap Hollandse Delta	Het Waterschap staat voor de opdracht om de waterkwaliteit en -veiligheid en kwantiteit in het gebied goed op peil te houden. Daarom is zij bezig om de waterbergingscapaciteit te vergroten en de waterkwaliteit te verhogen. Ook verzilting is een aandachtpunt voor het waterschap.
Verscheidene dorpsraden	De dorpsraden zetten zich in voor de leefbaarheid van de dorpskeren. Punt van zorg zijn de collectieve voorzieningen die onder druk staan. Zij zetten zich ervoor in om het voorzieningenniveau op peil te houden.
Verscheidene ondernemersverenigingen, waaronder TOP Voorne-Putten en VEERO	De ondernemingsverenigingen zetten zich in voor een aantrekkelijk ondernemersklimaat. Een belangrijke rol spelen de toeristisch-recreatieve ondernemersverenigingen. Het gebied kent zowel hele grote als hele kleine bedrijven. De traditionele winkeliers in de kleinere kernen hebben het nu moeilijk, waarvoor steun wordt gevraagd.
LTO afdelingen Voorne-Putten, Hoeksche Waard en Goeree-Overflakkee	De LTO zet zich in voor de belangen van agrariërs. Het uitgangspunt voor de agrarische ondernemers is dat er nu en in de toekomst bestaansrecht moet zijn voor de zowel de primaire als de multifunctionele landbouw. Voedsel- en sierteelt is wat hen betreft hierbij de kernactiviteit en draagt bij aan de vitaliteit en bedrijvigheid op het platteland.
Natuurmonumenten, Zuid-Hollands Landschap & Staatsbosbeheer	Deze organisaties zetten zich in voor het beheer en de ontwikkeling van natuur. Bovendien trachten zij de natuurgebieden toegankelijk en aantrekkelijk te maken voor recreanten.
IVN en lokale natuurverenigingen als Hoeksche Waards Landschap, NLGO en Natuurvereniging Hollandse Delta	IVN en de lokaal-regionale natuurverenigingen zetten zich ervoor in dat de natuur in de regio volop beleefd kan worden door haar bewoners en bezoekers. Maar ook zijn de lokale verenigingen actief betrokken bij planvorming en uitvoering van (nieuwe) natuurprojecten
HISWA-Recron en het Watersportverbond	Toerisme en recreatie is van groot belang voor het gebied. Hiswa-Recron behartigt de belangen van de hele toeristische sector. Watersportverbond doet dat vooral vanuit het perspectief van waterrecreanten.
Agrarische natuurverenigingen als Natuurlijk VP, Rietgors en Collectief HW, Agrarische Natuurvereniging GO	Deze verenigingen zetten zich in voor natuurbeschermingsactiviteiten op en rond de agrarische bedrijven. Ze entameren daarvoor nieuwe initiatieven, zoals bloemrijke akkerranden, geven uitvoering aan het ANlb en geven voorlichting aan agrariërs die meer willen doen op dit gebied.
Molenstichtingen in de HW, op VP en op GO	Deze stichtingen houden zich bezig met restauratie, instandhouding en openstelling van de vele molens in het gebied.
Erfgoedlijn Historisch Haringvliet (provincie Zuid-Holland)	Het verhaal van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet gaat over het leven tussen en met het water als vriend en vijand. Er zijn zes thema's binnen delen van GO, HW en VP: dijken, kreken, Watersnoodramp 1953 en deltawerken Haringvlietdam en Volkerakdam, historische dorpen aan het Haringvliet, Hollands Diep en de Bernisse, havenkanalen en het maritieme verleden, waterlinies incl. de vestingen Brielle en Hellevoetsluis. Samen met een breed netwerk worden projecten geïnitieerd waarvoor jaarlijks subsidie beschikbaar is via een gesloten systeem (€3 miljoen).
Particuliere Erfgoedstichtingen en gemeentelijke Commissies Cultureel Erfgoed	In de HW en Tiengemeten zijn St. Landelijk Erfgoed, St. Archeologie HW, Molenstichting en Bomenstichting actief naast een viertal musea en enkele historische verenigingen. Waar mogelijk werken zij samen met gemeente HW, op het gebied van beleid, kennis en voorlichting over cultureel erfgoed

BIJLAGE 2. Overzicht doelstellingen – indicatoren – streefwaarden

	Doel	Doelstelling	Output indicator	Streefwaarde
1. Stimuleren innovatie in de landbouw	1.1 Kennisdeling en samenwerking mbt innovaties landbouw	1.1.1 Ondersteuning van initiatieven die leiden tot kennisdeling over innovaties 1.1.2 Ondersteuning van initiatieven die leiden tot samenwerking bij innovaties	Aantal initiatieven kennisdeling Aantal initiatieven samenwerking Aantal betrokken bedrijven	2 1 15
	1.2 Experimenten, proefprojecten voor innovaties landbouw	1.2.1 Ondersteuning van experimenten en proefprojecten rondom innovaties	Aantal proefprojecten Aantal betrokken bedrijven en organisaties (bv. kennisinstelling)	3 6
	1.3 Ontwikkeling/versterking korte ketens, incl. streekproducten	1.3.1 Ondersteuning van initiatieven ter bevordering van ontwikkeling korte ketens 1.3.2 Ondersteuning van initiatieven voor ontwikkeling van nieuwe streekproducten	Aantal initiatieven korte ketens Aantal initiatieven voor streekproducten Aantal betrokken bedrijven/org.	1 1 8
	1.4 Verdienmodellen voor medegebruik agrarische gronden en andere functies	1.4.1 Ondersteuning van initiatieven voor het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen mbt medegebruik agrarische gronden	Aantal initiatieven voor verdienmodellen Aantal betrokken bedrijven/org.	1 4
2. Uitbreiden en vernieuwen toeristisch-recreatieve voorzieningen	2.1 Versterken/verbeteren verbindingen en routestructuren, incl. beleefbaarheid	2.1.1 Ondersteuning van initiatieven ter verbetering verbindingen en routestructuren 2.1.2 Ondersteuning van initiatieven die de beleefbaarheid van routestructuren versterken	Aantal initiatieven verbetering routestructuren/verbindingen Aantal km nieuwe/verbeterde routestructuren Aantal initiatieven ter verbetering beleefbaarheid routes	2 30 2
	2.2 Stimuleren mee invulling geven aan maatschappelijke noden (w.o. klimaat) door toeristisch-recreatieve bedrijven	2.2.1 Ondersteuning van kleinschalige initiatieven in de toeristisch-recreatieve sector tbv klimaat, milieu en biodiversiteit	Aantal initiatieven klimaat Aantal initiatieven biodiversiteit Aantal initiatieven milieu Aantal betrokken bedrijven	1 1 1 6
	2.3 Verbeteren basis-voorzieningen recreatie en klein erfgoed op platteland	2.3.1 Ondersteuning van initiatieven ter verbetering basisvoorzieningen en klein erfgoed	Aantal initiatieven voorzieningen Aantal initiatieven klein erfgoed	1 1
	2.4 Beleefbaarheid en bereikbaarheid water versterken	2.4.1 Ondersteuning initiatieven ter verbetering van de beleefbaarheid van het water 2.4.2 Ondersteuning initiatieven ter verbetering van de bereikbaarheid van water	Aantal initiatieven Aantal initiatieven	1 1
3. Ontwikkeling duurzaam en biodivers landschap	3.1 Stimuleren aanleg/aanplant streekeigen, kleine groenstructuren	3.1.1 Ondersteuning van agrariërs bij realisatie erfbeplanting 3.1.2 Ondersteuning van gebiedspartijen bij aanleg kleine groenstructuren in het buitengebied	Aantal agrarische bedrijven Aantal kleine groenstructuren	5 3
	3.2 stimuleren nieuwe initiatieven ter verbetering water en bodemkaliteit en waterkwantiteit	3.2.1 Ondersteuning initiatieven verbetering bodemkwaliteit 3.2.2 Ondersteuning initiatieven verbetering waterkwaliteit 3.2.3 Ondersteuning initiatieven verbetering waterkwantiteit	Aantal initiatieven Aantal initiatieven Aantal initiatieven	1 1 1
	3.3 Stimuleren natuur-inclusieve landbouw, natuurinclusieve recreatie en landbouwinclusieve natuur	3.3.1 Ondersteuning initiatieven natuurinclusieve landbouw 3.3.2 Ondersteuning initiatieven natuurinclusieve recreatie 3.3.3 Ondersteuning initiatieven landbouwinclusieve natuur	Aantal initiatieven Aantal initiatieven Aantal initiatieven	1 1 1
	3.4 Creëren verbindingen tussen natuurgebieden + toegankelijkheid verbeteren	3.4.1 Ondersteuning initiatieven voor verbindingen tussen natuurgebieden 3.4.2 Ondersteuning initiatieven die toegankelijkheid natuurgebieden verbeteren	Aantal natuurverbindingen Aantal toegankelijkheidsmaatregelen	1 1
4. Stimuleren duurzame ontwikkeling mbt leefbaarheid en klimaat	4.1 Stimuleren kleinschalige initiatieven om leefbaarheid dorpen te verbeteren	4.1.1 Ondersteuning initiatieven ter verbetering leefbaarheid dorpen	Aantal initiatieven Aantal betrokken burgers/inwoners	3 50
	4.2 Ondersteunen initiatieven op het gebied van klimaat en milieu op het platteland	4.2.1 Ondersteuning initiatieven op het gebied van klimaat (adaptatie en mitigatie) 4.2.2 Ondersteuning initiatieven op het gebied van milieu op het platteland	Aantal initiatieven Aantal initiatieven Aantal betrokken inwoners	2 1 30
	4.3 Stimuleren &ontwikkelen van diverse educatie-activiteiten	4.3.1 Ondersteuning en ontwikkeling van educatie-activiteiten 4.3.2 Uitvoering van nieuwe educatie-activiteiten	Aantal nieuw ontwikkelde educatie-activiteiten Aantal uitgevoerde activiteiten Aantal deelnemers	2 1 40
	4.4 Ondersteuning initiatieven voor nieuwe samenwerkingsverbanden	4.4.1 Ondersteuning initiatieven voor nieuwe samenwerkingsverbanden op het platteland	Aantal initiatieven Aantal betrokken organisaties	1 5

BIJLAGE 3. Aanjaagactiviteiten

- *Algemene aanjaagactie 1*. *Aftrapbijeenkomsten:* Per eiland één aftrapbijeenkomst om verenigingen en andere lokale organisaties te informeren over mogelijkheden binnen LEADER programma. Dit is een bijeenkomst waarbij LAG, maatschappelijke partijen, ondernemers en inwoners bij elkaar komen met hun wensen en ideeën. Op deze manier worden enerzijds netwerken opgebouwd en is er anderzijds een plek waarbij wensen, behoeften en ideeën worden samengebracht en een stap verder kunnen komen.
- *Algemene aanjaagactie 2. Maandelijks spreekuur*: De LEADER-secretaris zal 1 ochtend of middag per maand in het gebied (op een van de gemeentehuizen) aanwezig zijn en spreekuur houden over leader, mogelijke projecten, ondersteuning etc.
- *Algemene aanjaagactie 3. Ambassadeurs/makelaars:* In de regio worden personen gezocht en benoemd die initiatieven uit de regio ophalen. Zij vormen een ambassadeurs- of makelaarsgroep die samen met de LAG secretaris projecten entameert en verder brengt middels huiskamersessies, informatiebijeenkomsten e.d.
- *Algemene aanjaagactie 4. Organisatie thematische workshops*: De LAG zal samen met maatschappelijke partijen en ondernemersorganisaties een aantal workshops organiseren over onderwerpen die zorgen voor betere projecten en een goede samenwerking. Enkele mogelijke thema's zijn: het schrijven van goede projectvoorstellen, subsidiemogelijkheden, crowdfunding, lobbyen en PR.
- *Specifieke aanjaagactie 5. Gericht op doel 1.1 – Kennisdeling en samenwerking*: samen met alle landbouworganisaties wordt een bijeenkomst gehouden om onderwerpen voor kennisdeling en samenwerking met betrekking tot innovaties te benoemen en te prioriteren. Van daaruit wordt bekeken hoe dit in een potentieel Leader-project vorm zou kunnen krijgen.
- *Specifieke aanjaagactie6. Gericht op doel 1.4 – Verdienmodellen voor medegebruik agrarische gronden:* er wordt een workshop over dit thema georganiseerd waarbij (ervarings-)deskundigen uit andere gebieden worden uitgenodigd. De workshop is bedoeld voor agrariërs, agrarische organisaties, recreatieve en andere organisaties. De mogelijke verdienmodellen worden bediscussieerd en bekeken wordt hoe in een potentieel leaderproject hieraan vormgegeven kan worden.
- *Specifieke aanjaagactiviteit 7. Gericht op doel 2.1 – Verbeteren routes en verbindingen*: met recreatieve organisaties, natuurorganisaties, gemeenten en andere partijen wordt een bijeenkomst gehouden over welke routes en verbindingen verbeterd moeten worden. Er wordt een prioriteitenlijstje opgesteld en besproken wie initiatiefnemer zou kunnen zijn voor een potentieel leaderproject(en) rondom dit thema.
- *Specifieke aanjaagactiviteit 8*: *Gericht op doel 2.3 – Voorzieningen en klein erfgoed:* met recreatieve organisaties, erfgoedorganisaties, gemeenten en andere partijen wordt een bijeenkomst gehouden over welke voorzieningen en klein erfgoed op het platteland gemist worden c.q. voor verbetering vatbaar zijn. Er wordt een prioriteitenlijstje opgesteld en besproken wie initiatiefnemer zou kunnen zijn voor een potentieel leaderproject(en) rondom dit thema.
- *Specifieke aanjaagactiviteit 9*. *Gericht op doel 4.4 – Nieuwe samenwerkingsverbanden:* met alle partijen binnen het Leader-gebied wordt een workshop gehouden over de vraag aan welke (nieuwe) samenwerkingsverbanden behoefte is. Er wordt een prioriteitenlijstje opgesteld en besproken wie initiatiefnemer zou kunnen zijn voor een potentieel leaderproject(en) rondom dit thema.
- *Specifieke aanjaagactiviteit 10*. *Gericht op doel 4.3 – Educatie-activiteiten*: met alle plattelandsorganisaties binnen het Leader-gebied wordt een workshop gehouden over de vraag aan welke educatie-activiteiten behoefte is. Er wordt een prioriteitenlijstje opgesteld en besproken wie initiatiefnemer zou kunnen zijn voor een potentieel leaderproject(en) rondom dit thema.

Bijlage 4. Communicatie activiteiten

- *Website*
  Er zal een website worden gemaakt die de basis vormt voor alle communicatie. Alle informatie die benodigd is om een projectvoorstel in te kunnen dienen zal via deze site beschikbaar worden gesteld. Daarnaast zullen op de site de voortgang en de definitieve resultaten van projecten worden getoond.
  Op de site zal een database worden aangelegd om projectideeën te verzamelen en te verspreiden. Tevens wordt een interactieve digitale kaart gemaakt, waarin de ontwikkelingen in het gebied worden weergegeven. Hiermee wordt beoogd verslag te leggen van wat er gebeurt aan projecten, alsmede enthousiasme los te maken voor het starten van nieuwe projecten.
- *Programmabrochure*
  Om het LEADER programma voor de Zuid-Hollandse Eilanden op een overzichtelijke en toegankelijke wijze onder de aandacht van een breed publiek te brengen, zal een publieksvriendelijke brochure gemaakt worden.
- *Social media en filmpjes*
  Om bekendheid te geven aan het programma en de projecten in uitvoering zal regelmatig via social media gecommuniceerd worden en zal er per project tenminste 1x een filmpje gemaakt worden over dat project. Dit filmpje wordt via social media en de website verspreid.
- *Doelgroepgerichte aanpak*
  Communicatieactiviteiten om het indienen van projectvoorstellen te stimuleren worden gericht op specifieke doelgroepen, zoals: (1) agrariërs, (2) natuur en milieugroepen, (3) de sector toerisme en recreatie, (4) bewonersgroepen, (5) verenigingen, (6) lokale bedrijfssectoren. Die activiteiten betreffen bijeenkomsten, persberichten, interviews ed. rond een bepaald thema en/of met een bepaald doel.
- *Nieuwsbrief*
  Via een nieuwsbrief zullen de lezers op de hoogte gebracht worden van actualiteiten en achtergronden omtrent het LEADER programma. Uitgangspunt is dat de nieuwsbrief 2 keer per jaar digitaal verschijnt.
- *Persactiviteiten*
  Om de mogelijkheden en resultaten van het LEADER programma zo breed onder de aandacht te brengen, zal een actief persbeleid gevoerd worden gericht op de lokale media. Via persberichten en persbijeenkomsten zal de pers benaderd worden.
- *Populair jaarverslag*
  Een populair jaarverslag, bijvoorbeeld in de vorm van een extra digitale nieuwsbrief, zal verschijnen om de voortgang van het LEADER programma kenbaar te maken.

Middels het communicatieplan, dat hierboven globaal weergegeven is maar later meer in detail uitgewerkt zal worden, zal dit LEADER programma ook voldoen aan de onderstaande EU voorwaarden:

- Uitdragen van de ontwikkelingsstrategie in de regio (bijvoorbeeld door seminars, voorlichtingsbijeenkomsten, promotiemateriaal, internet, persberichten)
- Informeren potentiële begunstigden/geïnteresseerden over voortgang ontwikkelingsstrategie via jaarverslagen, tussentijdse resultaten, evaluatie projecten
- Toezien op een correcte toepassing van de EU regels omtrent promotie en publiciteit door de projectaanvragers, zoals:
  - Het plaatsen van (tijdelijke) borden bij fysieke werken (incl. EU en Leader-logo's);
  - Het plaatsen van permanente gedenkplaten bij fysieke voorzieningen (incl. EU- en Leader-logo's);
  - Bij communicatiemiddelen gericht op externe contacten (werving afnemers, pers e.d.) aangeven dat EU medefinancier is.

Bijlage 5. Meerjarenplanning

	Algemeen	Communicatie	Verantwoording	Vergaderingen
Q2 2023				Vergadering LAG
Q3 2023	Subsidie-overeenkomst Provincie en/of RVO met ZH-eilanden			Vergadering LAG
Q4 2023	Formele instelling LAG Formele vaststelling LOS			
Q4 2023	Openstelling LEADER ZHE	Aanjaagacties Website online Nieuwsbrief Brochure gereed Excursie LAG-leden	Jaarplan 2024	Vergadering LAG
Q1 2024		Aanjaagacties Nieuwsbrief	Jaarverslag 2023	Vergadering LAG
Q2 2024		Aanjaagacties Goedkeuring 1e projecten		Vergadering LAG
Q4 2024		Nieuwsbrief Aanjaagacties Goedkeuring projecten	Jaarplan 2025	Vergadering LAG
Q1 2025			Jaarverslag 2024	Vergadering LAG
Q2 2025		Nieuwsbrief Goedkeuring projecten Excursie LAG		Vergadering LAG
Q3 2025		Aanjaagacties		
Q4 2025		Nieuwsbrief Goedkeuring projecten	Mid-term verslag Jaarplan 2026	Vergadering LAG
Q1 2026			Jaarverslag 2025	Vergadering LAG
Q2 2026		Nieuwsbrief Goedkeuring projecten		Vergadering LAG
Q3 2026		Presentaties projecten		
Q4 2026		Nieuwsbrief Goedkeuring laatste projecten	Jaarplan 2027	Vergadering LAG
Q1 2027		Presentaties projecten	Jaarverslag 2026	Vergadering LAG
Q2 2027		Nieuwsbrief		Vergadering LAG
Q3 2027		Presentaties projecten		
Q4 2027	Einde LEADER	Nieuwsbrief		Vergadering LAG
Q1 2028 Q2-Q3 Q4 2028		Afronding laatste projecten Slotmanifestatie	Jaarverslag 2027 Eindrapportage	Vergadering LAG

Bijlage 6. Reserveleden LAG

In de tabel hieronder zijn de reserveleden opgesomd, die de plaats van een ander lid kunnen overnemen indien dat lid enige tijd niet in staat is de LAG-vergaderingen (of andere activiteiten bij te wonen).

	Naam LAG-lid	Reserveleden	Publiek / Privaat
1	*Martijn Hamerslag* *voorzitter*	*Jan Willem Mijnans* *Wethouder Nissewaard*	Publiek
2	*Henk van Putten* *vice-voorzitter*	*Erika Troost* *Ambtenaar Goeree-Overflakkee*	Publiek
3	*Aart-Jan Spoon*	*Jill de Kramer* *Ambtenaar Voorne aan Zee*	Publiek
4	*Hennie Wiersma – den Dulk*	*Gert van der Meer* *Strategisch Adviseur WSHD*	Publiek
5	*Roy Ackema*	*Cees Mesker* *Vertegenwoordiger Hoeksche Waards Landschap*	Privaat
6	*Mellany Klompe*	*Lena Zevenbergen* *Namens Boerennatuur Zuid-Hollandse Delta*	Privaat
7	*Vacant*		Privaat
8	*Wim Sjoukes*	*Arda Riedijk* *secretaris TOP VP*	Privaat
9	*Henk van der Drift*	*vacant* *Bestuurslid Molenstichting*	Privaat
10	*Simone van Adrichem*	*Jan de Jong* *akkerbouwer in Ouddorp, LTO*	Privaat
11	*Marion de Crook*	Wendy Obbink Namens Lentiz MBO Middelharnis	Privaat

---

Bijlage 7. Selectie- en beoordelingscriteria

Selectiecriteria	weging	score	maximale score per selectie-criteria	minimale score per selectie-criterium anders afwijzen	Minimale score bij 70% eis voor excellent project
1. Mate van aansluiting op pijlers en doelen van de LOS: - 1 pijler/ 1 doel: 2 - 1 pijler/ 2-4 doelen: 3 - 2 pijlers/ 2-4 doelen: 4 - 3 pijlers/ 3-4 doelen: 5 - 4 pijlers/ 4 doelen: 6	4	2-6	24	8	17
2. Leader aanpak			36	22	27
- Bottum-up waarde: beperkt – matig - goed	4	1-3	12		9
- Innovativiteit: niet - laag – middel - hoog	4	0-3	12		9
- Samenwerking: Geen samenwerking: 0 1 eiland/ 1 sector/ meer partners: 1 2 eilanden/ 1 sector: 2 1 eiland/ 2 sectoren: 2 3 eilanden/ 1 sector: 3 3 eilanden/ 2 sectoren: 4	3	0-4	12		9
3. Kwaliteit projectplan:			40	24	28
- Probleemanalyse: 2 - Doelstellingen: 2 - Activiteiten, planning en resultaten: 2 - Borging resultaten: 2 - Overdraagbaarheid/uitrolmogelijkheden/ opschaalbaarheid: 2 - Communicatie: 2 - Organisatie, taakverdeling, expertise: 2 - Transparante begroting: 2 - Financieringsplan: 2 - Kosteneffectiviteit/value for money/doelmatigheid kosten: 2	2	1-20			
4. Vergunningen: wel/ niet aanwezig / zicht op aanwezigheid op korte termijn				Indien niet op korte termijn beschikbaar	
Totaal			**100**	**60 = 60% van 100**	**70 = 70% van 100**

Opmerking: indien de gemiddelde scores van LAG-leden op een decimaal eindigen (dus bv 16,3 bij criterium 1) dan wordt er naar boven afgerond als eindwaarde.

Bijlage 8. Taakverdeling/ procesbeschrijving samenwerking LAG/GS

Taakverdeling LAG – GS
Er is een spanningsveld tussen de verplichting vanuit de EU om de LAG volledig op de aanvragen te laten beslissen en het Nederlandse bestuursrecht die de bevoegdheid om besluiten te nemen alleen aan bestuursorganen toekent. Om te waarborgen dat er rechtsgeldige besluiten worden genomen *en* de LAG toch de vereiste invloed op dat besluit heeft, wordt het volgende voorgesteld:

1. De LAG krijgt haar taken vanuit de EU verordening en mag niet als adviescommissie of op welke wijze dan ook door GS worden ingesteld;
2. GS is als bestuursorgaan bevoegd om bestuurshandelingen te verrichten, waaronder het nemen van besluiten;
3. In de LOS/ een addendum bij de LOS wordt de taakverdeling tussen GS en de LAG vastgelegd. In die taakverdeling ligt het initiatief bij de LAG, maar is GS verantwoordelijk voor de uitvoering van bestuursrechtelijke handelingen en procedures. In de LOS/ het addendum bij de LOS wordt onderstaande voorbeeldtekst gebruikt.
4. Deze werkwijze wordt verder afgestemd met de twaalf provincies en besproken in het ICO van 29 augustus 2023.
5. De werkwijze en voorbeeldtekst zijn op 19 september 2023 in het b-team ELFPO ngg besproken en daar geaccordeerd.

Procesbeschrijving samenwerking LAG/GS

Openstellingsbesluiten
De LAG (Leader) Zuid-Hollandse Eilanden levert de tekst van de subsidie-openstelling aan. GS neemt de subsidie-openstelling één op één over en formaliseert deze middels een openstellingsbesluit. GS van provincie [naam provincie] is bevoegd o.g.v. de Provinciewet en door de minister aangewezen om de subsidie-openstellingen te publiceren.

Besluiten/beschikkingen per dossier en conformiteitstoets
De LAG (Leader) Zuid-Hollandse Eilanden is verantwoordelijk voor de inhoudelijke beoordeling of aanvragen binnen de LOS passen en de vaststelling van de subsidiehoogte. De LAG levert hiervoor een gemotiveerde onderbouwing.
Zodra duidelijk is welke aanvragen subsidieverlening kunnen krijgen stuurt de LAG deze naar [RvO/Delegated Body (DB)] voor de conformiteitstoets.
Vervolgens gaat het totale pakket naar GS voor formalisering van de subsidieverlening.
GS nemen het inhoudelijke oordeel, de vaststelling van de subsidiehoogte en de conformiteitstoets één op één over.

Bezwaar en beroep
GS is verantwoordelijk voor de bezwaar- en beroepsprocedures.
Bij een bezwaarprocedure zal GS de LAG vragen het inhoudelijke verweer te voeren. GS voert, in overeenstemming met de Algemene wet bestuursrecht, een volledige heroverweging uit van het primaire besluit. Daarbij worden het inhoudelijke verweer van de LAG, de betreffende subsidieregeling, de LOS en het bezwaar van bezwaarmaker meegenomen.
Bij een beroepsprocedure zal GS de LAG vragen om het inhoudelijke verweer aan te dragen. GS zal namens de LAG de procedure voeren bij de rechter.

BIJLAGE 9. Resultaatsindicatoren

Op Leader-programma niveau heeft de LAG voor een aantal resultaatsindicatoren waarden (dus beoogde resultaten) moeten aangeven. Projectindieners zullen dit in hun projectplan ook moeten aangeven en in het eindverslag het werkelijke resultaat op deze indicatoren moeten benoemen. In de tweede tabel staat uitleg gegeven over deze indicatoren.

Resultaat indicator	**Meeteenheid**	**Zuid-Hollandse Eilanden**
R.1 kennis en innovatie	# personen	150
R.10 Organisatie keten	% landbouwers / aantal landbouwers	5
R.15 Hernieuwbare energie	MW	0,4
R.16 Klimaat gerelateerde investeringen	% landbouwers / aantal landbouwers	2
R.17 Bebost land	Ha	5
R.26 Investeringen in verband met natuurlijke hulpbronnen	% landbouwers / aantal landbouwers	2
R.27 Milieu- en klimaat investeringen landelijk gebied	# projecten	5
R.28 Kennis milieu en klimaat	# personen	120
R.32 Investeringen biodiversiteit	% landbouwbedrijven/ aantal bedrijven	3
R.37 Banen	# nieuwe banen	10
R.39 Ontwikkeling plattelandseconomie	# ondernemingen	10

Resultaat Indicator	**Definitie**
R.1 kennis en innovatie	Aantal personen dat van advies, opleiding, kennisuitwisseling of deelname aan operationele groepen van het Europees innovatiepartnerschap (EIP) die door het GLB worden ondersteund profiteert om betere duurzame economische, sociale, milieu- en klimaatprestaties en prestaties op het gebied van hulpbronnenefficiëntie te leveren
R.10 Organisatie keten	Aandeel landbouwers dat deelneemt aan door het GLB ondersteunde producentengroeperingen, producentenorganisaties, lokale markten, korte toeleveringsketens en kwaliteitsregelingen

R.15 Hernieuwbare energie	Ondersteunde investeringen in productiecapaciteit voor hernieuwbare energie, onder meer uit biologische bronnen (in MW)
R.16 Klimaat gerelateerde investeringen	Percentage landbouwbedrijven dat GLB-investeringssteun ontvangt als bijdrage aan matiging van en aanpassing aan klimaatverandering, en de productie van hernieuwbare energie of biomaterialen.
R.17 bebost land	Areaal met steun voor bebossing en herstel van boslandbouw, met inbegrip van uitsplitsing
R.26 Investeringen in verband met natuurlijke hulpbronnen	Percentage landbouwbedrijven dat profiteert van productieve en niet-productieve investeringssteun van het GLB in verband met de zorg voor natuurlijke hulpbronnen.
R.27 Milieu- en klimaat investeringen landelijk gebied	Aantal verrichtingen dat bijdraagt aan doelstellingen inzake milieuduurzaamheid en matiging van en aanpassing aan klimaatverandering in plattelandsgebieden
R.28 Kennis milieu en klimaat	Aantal personen dat van advies, opleiding, kennisuitwisseling of deelname aan operationele groepen van het Europees innovatiepartnerschap (EIP) met steun van het GLB profiteert om betere milieu- of klimaatgerelateerde prestaties te leveren
R.32 Investeringen biodiversiteit	Percentage landbouwbedrijven dat GLB-investeringssteun ontvangt als bijdrage aan biodiversiteit
R.37 Banen	Nieuwe banen in door het GLB ondersteunde projecten
R.39 Ontwikkeling plattelandseconomie	Aantal plattelandsbedrijven, waaronder bedrijven in de bio-economie, die zich met GLB-steun hebben ontwikkeld. "*This indicator focuses on CAP support to businesses creating additional value from the products and by-products of agriculture and forestry."*